

AUKŠČIAUSIOJI
AUDITO INSTITUCIJA

VERTINIMO ATASKAITA

PENSIJŲ SISTEMOS POKYČIŲ VERTINIMAS

2022 m. liepos 11 d.

Nr. VRE-2

Vertinimo grupė: Eglė Merkininkienė (departamento vadovė), Eivida Šlamė (grupės vadovė), Ramunė Marcikonytė, Ieva Norušaitienė, Jovita Juzonienė, Aurelija Palikšaitė.

Vertinimo ataskaita pateikta: Lietuvos Respublikos Seimo Audito komitetui, Socialinių reikalų ir darbo komitetui, Lietuvos Respublikos Vyriausybei, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybai prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

TURINYS

PAGRINDINIAI FAKTAI	4
SANTRAUKA	5
ĮŽANGA.....	9
VERTINIMO REZULTATAI	10
1. SENATVĖS PENSIJŲ SISTEMA TURĖTŲ SKATINTI MOKĖTI DAUGIAU ĮMOKŲ	10
1.1. Individualioji dalis nesiekia 40 proc. pensijos, o bendroji mokama visiems.....	11
1.2. Daugiau įmokų sumokėjusiems pensija pakeičia mažesnę atlyginimo dalį.....	14
1.3. Daugiau nei keturis kartus padaugėjo į išankstinę pensiją išėjusių ilgamečių darbuotojų	16
1.4. Šalpos pensijos ir kitos išmokos nepatenkina minimalių vartojimo poreikių	17
2. VALSTYBINIŲ PENSIJŲ PERTVARKAI REIKIA KRYPTIES.....	19
3. PAPILDOMAI KAUPTI PASKATINTŲ DARBDAVIŲ ĮSITRAUKIMAS IR AIŠKI NAUDA IŠĖJUSIEMS Į PENSIJĄ.....	22
3.1. Pensijų kaupimo sistemai trūksta tikslų ir rodiklių.....	22
3.2. Įmokų į pensijų fondus nemokančių dalyvių nemažėja.....	25
3.3. Darbdavių įsitraukimas nepakankamas.....	28
3.4. Trūksta informacijos apie faktines išmokas.....	29
PRIEDAI.....	35
1 priedas. Vertinimo apimtis ir metodai.....	35

PAGRINDINIAI FAKTAI

615,6 tūkst.

asmenų gavo socialinio draudimo senatvės pensiją (iš jų 5,7 tūkst. – išankstinę senatvės pensiją) 2021 m.

3 067,6 mln. Eur

išmokėta socialinio draudimo senatvės pensijoms (iš jų 27,4 mln. – išankstinėms pensijoms) 2021 m.

1 467 tūkst.

arba 95 proc. visų dirbančių gyventojų dalyvavo kaupime pensijų fonduose (iš jų 79 tūkst. – III pakopoje) 2021 m.

6 132 mln. Eur

gyventojų sukauptas turtas pensijų fonduose (iš jų 222 mln. Eur – III pakopoje) 2021 m.

63 proc.

senatvės pensijos vidutiniškai sudaro bendroji dalis, nepriklausanti nuo sumokėtų įmokų 2021 m.

36,1 proc. p.

pensijos pajamų pakeitimo norma buvo mažesnė per 3 005 Eur uždirbusių ir daugiau įmokų sumokėjusių asmenų nei uždirbusių iki 501 Eur 2021 m.

47 proc.

II pakopos dalyvių nemokėjo įmokų pensijų fonduose 2021 m.

72,6 proc.

išėjusių į pensiją II pakopos dalyvių nesulaupė pakankamai turto periodinei išmokai gauti 2021 m.

57,1 proc.

III pakopos dalyvių nutraukė kaupimą nesulaukę pensinio amžiaus 2021 m.

1,2 proc.

visų darbdavių Lietuvoje prisidėjo prie papildomo darbuotojų kaupimo pensijai (II pakopoje – 13, III – 1 324) 2021 m.

SANTRAUKA

Vertinimo svarba

Dėl demografijos tendencijų Lietuvos visuomenė sensta sparčiausiai Europos Sąjungoje. Europos Komisija prognozuoja, kad 2050 m. daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų bus „sidabrinės ekonomikos“ dalyviai – 50 metų ir vyresni, mažėjančiam dirbančiųjų skaičiui vis sunkiau prisidėti prie vyresniosios kartos išlaikymo, todėl socialinio draudimo pensijų mokėjimo šaltinis bus santykinai mažesnis. Sprendžiant visuomenės senėjimo problemą, pamažu ilginamas pensinis amžius – iki 2026 m. jis turėtų pasiekti 65 metus, kaip daugelyje ES šalių. Vyriausybės strateginės analizės centras apžvelgia, kad senėjanti visuomenė susijusi ne tik su galimais iššūkiais, bet ir naujomis galimybėmis – formuojasi nauja prekių ir paslaugų rinka bei sąlygos naujiems darbo rinkos modeliams kurti.

Santykis tarp mokamos pensijos dydžio ir gauto atlyginimo vadinamas pajamų pakeitimo norma. Europos Komisija teigia, kad rodiklis padeda įvertinti socialinės apsaugos sistemos efektyvumą ir parodo, kaip pensija pakeičia atlyginimą, kuris iki pensijos buvo pagrindinis pajamų šaltinis¹. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija pažymėjo, kad į pensiją išėję Lietuvos gyventojai gauna apie trečdalį buvusio neto atlyginimo – tai vienas mažiausių rodiklių tarp organizacijos šalių². Kas ketvirtas senjoras susiduria su skurdo grėsme ir Lietuva yra pažeidžiamiausių ES šalių ketvertuke (žemiau Estija, Latvija ir Bulgarija)³. 2020 m. Lietuvos senatvės pensininkų skurdo rizikos lygis buvo vienas didžiausių tarp ES šalių – 25 vieta iš 27: Lietuvoje jis sudarė 39,5 proc.⁴, o ES vidurkis – 16,1 proc.⁵ 2021 m. rodiklis šiek tiek sumažėjo iki 38,8 proc.⁶

Matyti, kad pensijos amžiaus sulaukę žmonės lieka darbo rinkoje ir, prisitaikant prie naujausių technologijų, jų gebėjimai ir žinios darbdaviams naudingi. Lietuvoje dirba kas devintas⁷ senjoras, o pagrindinė priežastis yra mažos pensijos⁸. Nuoseklus papildomas kaupimas pensijai aktyviau prisidedant darbdaviams ar papildomų pajamų užsitikrinimas alternatyviais būdais gali padėti asmeniui senatvėje išlaikyti artimas buvusioms iki pensijos gyvenimo sąlygas.

Valstybės kontrolė, suprasdama pensijų sistemos pokyčių svarbą ir norėdama paskatinti priimti kryptingus sprendimus dėl aktyvesnio dalyvavimo pensijų sistemoje, siekiant didesnio pajamų pakeitimo ir mažesnio skurdo senatvėje, atliko vertinimą.

¹ 2021 Pension Adequacy Report. Current and future income adequacy in old age in the EU. Volume 1, 2021 m.

² Pensions at a Glance 2021, OECD and G20 Indicators, 2021-12-08.

³ Eurostato duomenys. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_LI04_custom_2573293/default/table?lang=en (žiūrėta 2022-07-08).

⁴ Lietuvos statistikos departamento duomenys. Prieiga per internetą: https://osp.stat.gov.lt/lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=da8a49a9-089c-4ffd-a4f1-b794f669279e# (žiūrėta 2022-07-08).

⁵ Eurostato duomenys. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_LI04_custom_2984143/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=07e801d7-b9be-4fd4-ae6b-a36fa09a3aaa (žiūrėta 2022-07-08).

⁶ Lietuvos statistikos departamento duomenys. Prieiga per internetą: https://osp.stat.gov.lt/lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=da8a49a9-089c-4ffd-a4f1-b794f669279e# (žiūrėta 2022-07-08).

⁷ Pagal Sodros 2022 m. gegužės mėnesio atvirus duomenis.

⁸ Vyriausybės strateginės analizės centro apžvalgos duomenys.

Vertinimo tikslas ir apimtis

Vertinimo tikslas – pateikti susistemintą informaciją apie pensijų sistemos pokyčius, ar jie orientuoti į didesnę pajamų pakeitimą, ar skurdo mažinimą senatvėje.

Pagrindinės vertinimo kryptys:

- socialinio draudimo senatvės pensijos;
- valstybinės ir šalpos pensijos;
- kaupimas pensijai II ir III pakopų fonduose.

Vertinimo subjektai – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (SADM) bei Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (Sodra).

Rinkome informaciją ir organizavome susitikimus su Vilniaus universiteto mokslininkais prof. T. Medaiskiu ir prof. R. Lazutka, Lietuvos banko, Lietuvos investicinių ir pensijų fondų asociacijos ir Finansų ministerijos atstovais.

Vertinamas 2019–2021 m. laikotarpis. Siekdami įvertinti pokyčius, naudojome ankstesnių metų (nuo 2004 m.) ir 2022 m. duomenis.

Pagrindiniai vertinimo rezultatai

Lietuvoje pensijų sistemos pokyčiai daugiau orientuoti į skurdo mažinimą, bet ne į didesnę buvusių pajamų pakeitimą senatvėje, užtikrinant asmeniui artimas buvusioms iki pensijos gyvenimo sąlygas. Nemotyvuojama mokėti daugiau valstybinio socialinio draudimo įmokų, tikintis gauti didesnę pensiją, o papildomas kaupimas pensijai II ir III pakopų fonduose nepakankamas.

Senatvės pensijų sistema turėtų skatinti mokėti daugiau įmokų

Nuo 2022 m. bendroji pensijos dalis nemažinama būtinojo stažo nesukaupusiems pensininkams. Atvejo tyrimo duomenimis, 2021 m. 23 proc. naujų pensininkų nebuvo sukaupę būtinojo stažo. Šie pakeitimai mažiausias pensijas padidino apie 10 proc., tačiau tai būsimų pensininkų nemotyvuoja ilgiau dirbti ir kaupti stažą mokant valstybinio socialinio draudimo įmokas (1.1 poskyris, 11 psl.).

Atvejo tyrimo duomenimis, 2021 m. bendroji pensijos dalis, kuri nepriklauso nuo sumokėtų įmokų, sudarė vidutiniškai 63 proc. pensijos, o individualioji – 37 proc. Beveik 60 proc. pensininkų individualioji dalis nesiekė 37 proc. Nesant stipresnio įmokų ir išmokų ryšio, socialiniame draudime dalyvaujama dėl privalomumo, tačiau jis nepatrauklus daugiau įmokų sumokantiems asmenims (1.1 poskyris, 11 psl.).

SADM duomenimis, 2020 m. senatvės pensija pakeitė vidutiniškai 34,6 proc. atlyginimo⁹. Apskaičiavę 2021 m. į pensiją išėjusių asmenų pajamų pakeitimo normas nustatėme, kad daugiau įmokų sumokėjusiesiems asmenims pensija pakeičia mažesnę jų buvusio atlyginimo dalį: iki 500,9 Eur uždirbusių asmenų pajamų pakeitimo norma buvo 68 proc.,

⁹ Lithuanian country fiche on pension projections 2021 Ageing Report. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/lt_-_ar_2021_final_pension_fiche.pdf (žiūrėta 2022-06-29).

apie 1,5 vidutinio darbo užmokesčio uždirbusių – 46,3 proc., per 3 005 Eur uždirbusių – 31,9 proc. 2022 m. pensijų padidinimas neturinčių būtinojo stažo asmenų pajamų pakeitimo normą padidino 4,1 proc. p. iki 27 proc. Pajamų pakeitimo normos siekis – 50 proc. – nustatytas pagal vidutinius dydžius, todėl neužtikrins tolygaus pajamų pakeitimo visose darbo užmokesčio grupėse, siekiant išlaikyti asmens artimas iki pensijos turėtoms gyvenimo sąlygas, ir nemotyvuos mokėti daugiau valstybinio socialinio draudimo įmokų (1.2 poskyris, 14 psl.).

2021 m. į išankstinę senatvės pensiją išėjo daugiau asmenų nei 2019 m., iš jų sukaupusių 40 metų ir didesnę stažą padaugėjo 4,4 karto. Tam galėjo turėti įtakos įsigaliojusios palankesnės išankstinės senatvės pensijos sąlygos. Atvejo tyrimo duomenimis, 87,9 proc. asmenų gavo mažesnę nei 2021 m. skurdo rizikos riba pensiją. 85,5 proc. asmenų, likus daugiau nei mėnesiui iki išankstinės pensijos, negavo darbo užmokesčio, nuo kurio skaičiuojamos socialinio draudimo įmokos, t. y. nedirbo. Išankstinės senatvės pensijos neturėtų būti įrankis spręsti vyresnio amžiaus žmonių nedarbo problemas (1.3 poskyris, 16 psl.).

Pensinio amžiaus asmenims, negaunantiems jokių pajamų ar gaunantiems labai mažas pensijas, 2021 m. buvo didinamos šalpos išmokos, pvz., šalpos senatvės pensija padidinta iki 143 Eur, tačiau nepasiekė minimalių vartojimo poreikių dydžio – 260 Eur. Didinant šalpos išmokas, svarbu įvertinti jų gavėjų paskatas dirbti (1.4 poskyris, 17 psl.).

Siekiant, kad senatvės pensijų sistema būtų patrauklesnė daugiau įmokų sumokėjusiems gyventojams, reikia orientotis į įmokomis pagrįstą iki pensijos buvusių pajamų pakeitimą. Pensinio amžiaus žmonių skurdo problema turėtų būti sprendžiama socialinės paramos priemonėmis.

Valstybinių pensijų pertvarkai reikia krypties

2018 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Europos Komisijos užsakymu atlikto valstybinių pensijų sistemos tyrimo rezultatai parodė skirtingo reglamentavimo (skyrimo ir mokėjimo sąlygos, baziniai dydžiai), šių pensijų mokėjimo kartu su senatvės pensijomis problemas ir buvo pateikti siūlymai atlikti pertvarką, tačiau 2019–2021 m. sisteminių pokyčių neįvyko. XVIII Vyriausybės programoje iki 2023 m. II ketv. numatyta pertvarkyti visą valstybinių pensijų sistemą, tačiau ministerijos planuose numatyta per 2022 m. įvertinti tik pareigūnų ir karių, nukentėjusiųjų asmenų bei teisėjų galimus valstybinių pensijų reglamentavimo pokyčius bei identifikuoti pertvarkos kryptis. Dėl kitų valstybinių pensijų, rentų ir kompensacinių išmokų priemonės nesuplanuotos. Siekiant pokyčių, svarbu identifikuoti visą sistemą apimančias pertvarkos kryptis ir neatidėliojant priimti kryptingus sprendimus (2 skyrius, 19 psl.).

Papildomai kaupiti pensijai skatintų darbdavių įsitraukimas ir aiški nauda išėjusiems į pensiją asmenims

2019 m. reforma prisidėjo prie efektyvesnės II pakopos pensijų fondų veiklos, pvz., įsteigti gyvenimo ciklo fondai, sumažinti administravimo mokesčiai, papildyti įmokų šaltiniai, nustatyta nauja išmokų tvarka. Tačiau teisės aktuose ir strateginiuose dokumentuose nenustatyti papildomo kaupimo pensijai II ir III pakopų fonduose tikslai ir rodikliai: aktyvių dalyvių, dalyvaujančių darbdavių skaičius, iki pensijos buvusių pajamų pakeitimas gaunant išmokas. Šalyje nevertinama reali kaupimo nauda dalyviams išėjus į pensiją: kiek padidėjo į dalyvio sąskaitą įmokėtos lėšos, kiek laiko kaupta, kokio dydžio mokamos

išmokos, koks pajamų pakeitimas; neatliekama priežasčių, turėjusių įtakos sukauptos sumos dydžiui, analizė (3.1 poskyris, 22 psl.; 3.4 poskyris, 29 psl.).

Darbdaviai turi galimybę prisidėti prie darbuotojų papildomo kaupimo, tačiau, Lietuvos investicinių ir pensijų fondų asociacijos (LIPFA) duomenimis, 2021 m. 1,2 proc. darbdavių prisidėjo prie darbuotojų kaupimo pensijai: II pakopoje – 13 darbdavių, III – 1 324. Lietuvoje, palyginus su kitomis šalimis, skiriasi II pakopos samprata. Danijoje, Suomijoje, Nyderlanduose ar Švedijoje apie 80 proc. darbdavių dalyvauja II pakopoje, kuri yra profesinių pensijų sistema, jų dalyvavimas visiškai ar iš dalies privalomas, o Lietuvoje mokamos skatinamosios valstybės įmokos (3.3 poskyris, 28 psl.).

Savarankiškai kaupiančių pensijai asmenų daugėja. 2021 m. II pakopoje buvo 1 388 tūkst. dalyvių – apie 95 proc. visų dirbančių gyventojų, tačiau 47 proc. įmokų nemokėjo, tuo pat metu III pakopoje buvo 79 tūkst. dalyvių, iš jų 38 proc. įmokų nemokėjo. 2021 m. II pakopoje 66 proc. naujai prisijungusių dalyvių buvo įtraukti automatinio būdu. Dažni sistemos pokyčiai neprisidėjo prie pozityvios sistemos raidos, nes nedidino gyventojų pasitikėjimo ja (3.1 poskyris 22 psl., 3.2 poskyris, 25 psl.).

Kaupimo dalyviams daugiausia išmokama vienkartinį išmokų. 2021 m. 72,6 proc. išėjusių į pensiją II pakopos dalyvių dėl, pvz., sustabdyto įmokų mokėjimo, nesukaupė pakankamai turto periodinėms išmokoms, todėl gavo vienkartinę. III pakopoje 2021 m. visos lėšos išmokėtos vienkartinėmis išmokomis. 57,1 proc. dalyvių pasiėmė išmoką nesulaukę pensinio amžiaus ir jų išmokos buvo 3 kartus mažesnės nei sulaukusių pensinio amžiaus. Vienkartinė išmoka neužtikrina didesnės pensijos senatvėje, nes gali būti panaudota iš karto (3.4 poskyris, 29 psl.).

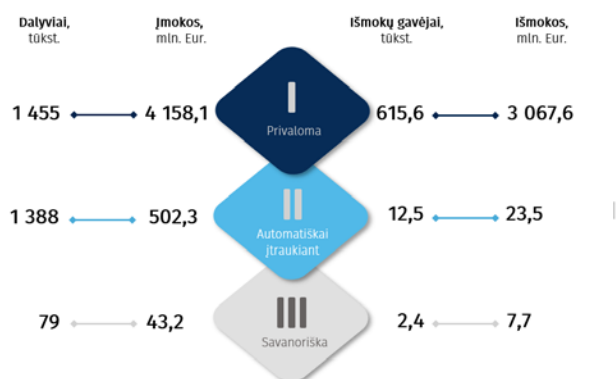
II pakopoje daugėja sukaupusių 10 tūkst. Eur ar daugiau ir įsigyjančių pensijų anuitetus. 2021 m. buvo 993 gavėjai. Vidutinis *Sodros* mokamas anuitetas buvo 63 Eur, didžiausias – 339 Eur. Atvejo tyrimo duomenimis, anuitetai pakeitė vidutiniškai 3 proc. jų gavėjų buvusio atlyginimo. Pajamų pakeitimas daugiau sukaupusiems asmenims didesnis: sukaupus 60 tūkst. Eur ir daugiau – 8,7 proc., iki 15 tūkst. Eur – 2,5 proc. 2021 m. pensijų anuitetai sudarė vidutiniškai 9,1 proc. jų gavėjų senatvės pensijos (3.4 poskyris, 29 psl.).

Siekiant didesnės pensijos senatvėje, svarbu nuosekliai kaupti, todėl valstybėje turi būti keliami pensijų kaupimo tikslai, nustatyti siektini rodikliai ir numatytos priemonės jiems pasiekti, didinamas gyventojų finansinis raštingumas, skatinamos profesinės pensijos ir viešai skelbiama apie realią kaupimo naudą išėjusiems į pensiją.

ĮŽANGA

Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos pertvarkos ilguoju laikotarpiu tikslas – sukurti tvaresnę, saugesnę, skaidresnę, adekvačias išmokas garantuojančią sistemą, taip pat pertvarkyti esamą šios sistemos modelį ir užtikrinti tinkamą atlygį už visą gyvenimą dirbtą darbą¹⁰. Nuo 2004 m. Lietuvoje, kaip ir kitose Europos Sąjungos šalyse, pensijų sistemą sudaro trys pakopos (1 pav.).

1 pav. Lietuvos trijų pakopų pensijų sistema 2021 m.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos pateiktus duomenis, Pensijų anuiteto fondo, II ir III pakopų pensijų fondų finansines ataskaitas

I pakopa – privaloma apdraustiesiems socialiniu draudimu. Mokant įmokas nuo atlyginimo, kaupiamas stažas ir apskaitos vienetai, pagal kuriuos apskaičiuojama senatvės pensija. Į II pakopą dalyvaujantys I pakopoje įtraukiami automatinio būdu, suteikiant galimybę atsisakyti dalyvauti. Mokamos įmokos nuo atlyginimo, papildomomis įmokomis prisideda valstybė, turi galimybę prisidėti darbdaviai. III pakopoje galima kaupti nepriklausomai, ar dalyvaujama kitose pakopose. Mokamos sutartinės asmens, darbdavio ir kitų trečiųjų asmenų įmokos. Pensijų politiką formuoja Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, ją įgyvendinant dalyvauja *Sodra*, priežiūros funkcijos dėl II ir III pakopos pavestos Lietuvos bankui (2 pav.).

2 pav. Pensijų sistemoje dalyvaujančių institucijų funkcijos

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Valstybinio socialinio draudimo ir Pensijų kaupimo įstatymus, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos nuostatus

Be senatvės pensijų sistemos veikia valstybinių pensijų sistema tam tikroms profesijų grupėms, pvz., pareigūnams ir kariams, mokslininkams, teisėjams, buvusiems sportininkams.

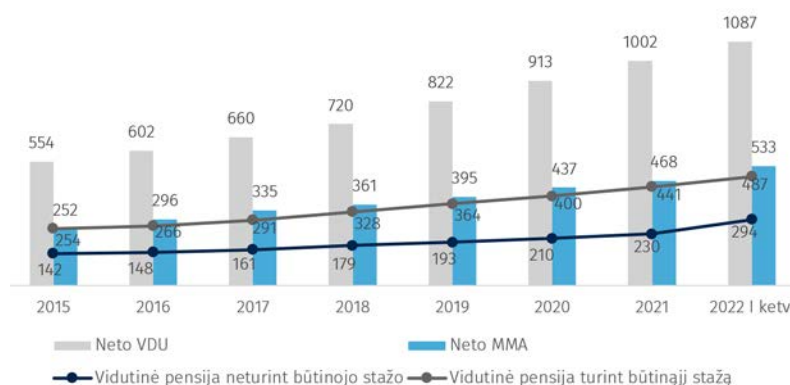
¹⁰ Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos pertvarkos gairės, 2011-05-24.

VERTINIMO REZULTATAI

1. SENATVĖS PENSIJŲ SISTEMA TURĖTŲ SKATINTI MOKĖTI DAUGIAU ĮMOKŲ

1. Socialinio draudimo senatvės pensija skiriama asmeniui, sulaukusiam senatvės pensijos amžiaus¹¹ ir turinčiam pensijų draudimo minimalųjį stažą – 15 m.¹² Senatvės pensiją sudaro bendroji ir individualioji dalys¹³. Bendrosios dydis priklauso nuo žmogaus įgyto pensijų socialinio draudimo stažo ir bazinės pensijos dydžio¹⁴, o individualiosios – nuo asmens įgytų pensijos apskaitos vienetų skaičiaus ir apskaitos vieneto vertės¹⁵. Lietuvoje pensijos indeksuojamos pagal patvirtintą koeficientą, atsižvelgiant į darbo užmokesčio fondą¹⁶. Taip indeksuoja Danija, Vokietija, Liuksemburgas, Nyderlandai¹⁷.
2. 2015–2021 m. vidutinė senatvės pensija, kaip ir neto minimalioji mėnesinė alga (MMA) bei neto¹⁸ vidutinis darbo užmokestis (VDU), didėjo (3 pav.).

3 pav. Vidutinė senatvės pensija, neto minimalioji mėnesinė alga ir neto vidutinis darbo užmokestis 2015–2021 m., Eur

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Lietuvos statistikos departamento ir Sodros duomenis

3. 2021 m. senatvės pensijos mokėtos 610,5 tūkst. asmenų, panaudota 3 040,1 mln. Eur, ir 5,7 tūkst. asmenų mokėtos išankstinės senatvės pensijos, panaudota 27,4 mln. Eur.
4. Lietuvoje pensijoms didinti reikia vis daugiau viešųjų finansų. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skaičiavimais, bazinės pensijos dalies pokyčiams įgyvendinti iš

¹¹ Nuo 2022 m. vyrų pensinis amžius – 64 m. ir 4 mėn., o moterų – 63 m. ir 8 mėn.

¹² Socialinio draudimo pensijų įstatymas, 2 str. 21 d.

¹³ Individualioji dalis buvo atskirta nuo bendrosios 2018 m., kai vykdant mokesčių reformą, bendrosios dalies finansavimas buvo perkeltas į valstybės biudžetą.

¹⁴ Nuo 2022 m. sausio – 215,09 Eur.

¹⁵ Nuo 2022 m. sausio – 4,7 Eur.

¹⁶ Socialinio draudimo pensijų įstatymas, 8 str.

¹⁷ 2021 Pension Adequacy Report. Current and future income adequacy in old age in the EU. Volume 1, 2021 m.

¹⁸ Neto darbo užmokestis – atlyginimas pinigais, apimantis tiesiogiai darbdaviui mokamą pagrindinį darbo užmokestį ir papildomą uždarbį, atskaičius darbuotojo mokamas socialinio draudimo įmokas ir gyventojų pajamų mokestį.

valstybės biudžeto papildomai reikės: 2022 m. – 67, 2023 m. – 74, 2024 m. – 79 mln. Eur. Spartesniai individualiosios dalies indeksavimui iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto reikės: 2022 m. – 70, 2023 m. – 105, 2024 m. – 140 mln. Eur.

5. Dėl pasikeitusios ekonominės situacijos šalyje ir infliacijos augimo nuo 2022 m. birželio mėnesio papildomai indeksuojamos socialinio draudimo pensijos, didinamos šalpos išmokos bei valstybinės pensijos. Lietuvos banko vertinimu¹⁹, šis sprendimas ilgesnio laikotarpio perspektyvoje blogina viešųjų finansų padėtį. 2022 m. lėšų poreikis priemonėms gyventojų pajamoms didinti²⁰ – 155 mln. Eur ir išlaidos nebus vienkartinės, jų reikės ir vėlesniais metais. Pasigendama sprendimų dėl valdžios sektoriaus pajamų padidinimo.

1.1. Individualioji dalis nesiekia 40 proc. pensijos, o bendroji mokama visiems

6. 2022 m. sausio mėn. įsigaliojo 2021 m. priimti bendrosios pensijų dalies apskaičiavimo tvarkos pakeitimai²¹, kad asmenims, turintiems minimalųjį stažą, bet neturintiems būtinojo, mokama viso dydžio bendroji pensijos dalis, kuri anksčiau buvo mažinama atsižvelgiant į asmens įgyto ir būtinojo stažo santykį. Taip siekiama sparčiau didinti mažas pensijas. 2022 m. kovo mėn. vidutinė senatvės pensija neturint būtinojo stažo padidėjo 10 proc. ir buvo didesnė už minimalių vartojimo poreikių dydį (267 Eur), o iki tol šio dydžio nesiekė. Šie pakeitimai nemotyvuoja ilgiau dirbti ir kaupti stažą, o identifikuoti motyvuotus ir nemotyvuotus mokėti įmokas asmenis sudėtinga (pavyzdys).

Nuomonių apie būtinąjį stažą pavyzdžiai

SADM pateikė nuomonę, kad būtinojo stažo neįgijimas nebūtinai sietinas su pasirinkimu nedirbti ir nemokėti socialinio draudimo įmokų, o yra įvykusių darbo rinkos pokyčių padarinys.

Interviu su auditoriais metu mokslininkai išdėstė, kad motyvai, kuriais remiantis atlikti pakeitimai dėl bendrosios pensijos dalies, yra suprantami – norima padėti tiems, kurių padėtis yra blogiausia, tačiau yra ir neigiamas aspektas: suvienodinami pensijų dydžiai tų, kurie mokėjo daugiau ir ilgesnį laiką, ir tų, kurie nemokėjo dėl įvairių priežasčių (vieni nemokėjo įmokų, nes nedirbo, kiti nemokėjo, nes dirbo „šešėlyje“, o vienus nuo kitų sunku atskirti).

7. Auditorių atliktas atvejo tyrimas²² parodė, kad 2021 m. 23 proc. (arba 3 865²³) senatvės pensininkų neturėjo būtinojo stažo, kas trečiam iš jų (1 397) būtinajam stažui įgyti trūko iki 5 metų. 99 proc. neįgijusių būtinojo stažo asmenų pensija buvo mažesnė už skurdo rizikos ribą. Bendrosios pensijos dalies dydis neįgijusiems būtinojo stažo (32 metų) asmenims mokamas toks pat, kaip šį stažą įgijusiems²⁴, todėl neskatinama jį pasiekti.

¹⁹ Lietuvos banko išvada dėl įstatymų projektų Reg. Nr. XIVP-1499, XIVP-1503, XIVP-1504. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/889545a3c3ba111ecb69ea7b9ba9d787b> (žiūrėta 2022-07-08).

²⁰ Priemonės apima bazinių socialinių išmokų, valstybės remiamų pajamų dydžio, šalpos ir valstybinių pensijų, valstybinio socialinio draudimo bazinės pensijos padidinimą, tikslines kompensacijas.

²¹ Socialinio draudimo pensijų įstatymas, 17 str.

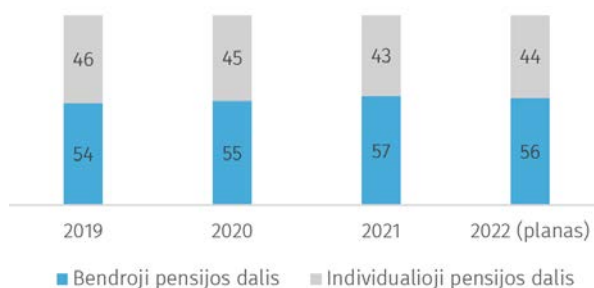
²² Atvejo tyrimui atlikti Sodra pateikė duomenis apie 50 693 asmenis, iš jų: 45 267 – senatvės pensijos ir 5 426 – išankstinės senatvės pensijos gavėjų, kuriems 2019–2021 m. buvo naujai paskirtos pensijos.

²³ Skaičius (3 865) apima ir asmenis, kurie būtinąjį stažą galėjo įgyti užsienyje. Sodra nurodė, kad tikslių duomenų apie tokius asmenis į apskaitą neįtraukia, tačiau apytiksliai jie sudarytų mažiau nei 5 proc. šio skaičiaus.

²⁴ Tik įgijusiems didesnę už būtinąjį stažą bendroji pensijos dalis mokama didesnė.

8. Nuo 2021 m. liepos mėnesio pradėtos mokėti vienišo asmens išmokos mažų pensijų gavėjams. Atvejo tyrimo duomenimis, vienišo asmens išmoką gavo 750 pensininkų, kurie išėjo į pensiją 2021 m. Beveik visi jie (99,3 proc.) nebuvo įgiję būtinojo stažo.
9. 2021–2030 m. pajamų nelygybės mažinimo plėtros programoje suplanuota didinti vidutinį senatvės pensijos individualiosios dalies svorį, siekiant, kad 2030 m. reikšmė būtų ne mažesnė nei 50 proc. *Sodros* duomenimis, individualioji pensijų dalis sparčiau didinama, tam naudojant pensijų draudimo įmokų perteklių, mažiau lėšų perkeliant į Valstybinio socialinio draudimo fondo rezervą. Ministerijos duomenimis, 2021 m. individualioji dalis sudarė 40, o bendroji – 60 proc. vidutinės pensijos. Individualioji pensijos dalis turėtų sudaryti didesnę dalį pensijos struktūroje, nes kuo daugiau asmuo mokėjo įmokų, tuo didesnė turėtų būti jo pensija.
10. Lietuvoje bendroji dalis mokama visiems pensininkams. *Sodros* duomenimis, 2021 m. individualiosios dalies išlaidos sudarė 43 proc. visų senatvės pensijų išlaidų, o bendrosios dalies – 57 proc. (4 pav.). Didinant mažiausias pensijas bendrųjų išlaidų dalis didėjo.

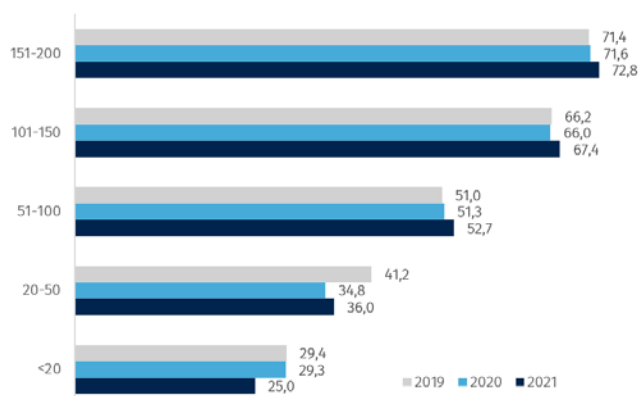
4 pav. Bendrosios ir individualiosios pensijos dalių išlaidos 2019–2021 m., proc.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal *Sodros* pateiktus duomenis

11. Ministerija 2022–2024 m. strateginiame veiklos plane numatė mažinti bendrosios dalies išlaidas: 2023 m. siekiama 55,3, o 2024 m. – 54,9 proc.
12. Mokslininkų nuomone, bendrosios pensijos dalies pokyčiai gali būti vertinami dvejopai: viena vertus, mažinant pensininkų skurdą, didinamos mažiausios pensijos, kita vertus – gyventojai nemotyvuojami sukaupti bent būtinąjį pensijų draudimo stažą. Skurdui mažinti reikia pritaikyti tinkamus socialinės paramos mechanizmus, kad ją gautų tam tikra žmonių grupė.
13. Atvejo tyrimas parodė, kad asmenims, kurie per visą socialinio draudimo laikotarpį sumokėjo daugiau pensijų socialinio draudimo įmokų ir įgijo daugiau apskaitos vienetų, individualiosios pensijos dalies ir senatvės pensijos santykis didesnis už įgijusių mažiau. Įgijus 151–200 apskaitos vienetų, individualioji dalis sudarė 72,8 proc., o įgijus mažiau kaip 20 vienetų – 25 proc. Per trejus metus santykis labiausiai kito, t. y. mažėjo, sukaupusiems mažiausiai taškų (5 pav.).

5 pav. Vidutinės individualiosios pensijos dalies ir vidutinės senatvės pensijos santykis apskaitos vienetų intervaluose 2019–2021 m., proc.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal atvejo tyrimo duomenis

14. Atvejo tyrimo duomenimis, 2021 m. tirtų senatvės pensininkų individualioji dalis sudarė vidutiniškai 37 proc. jų pensijos, o bendroji dalis – 63 proc. Beveik 60 proc. pensininkų individualioji dalis nesiekė 37 proc.
15. Išanalizavę pensijas reglamentuojančius teisės aktus, 2021–2030 m. pajamų nelygybės mažinimo plėtros programą, XVIII Vyriausybės programą ir jos priemonių įgyvendinimo planą, SADM strateginius ir metinius veiklos planus, nustatėme, kad Lietuvoje įgyvendinant strateginius dokumentus siekiama mažinti skurdą ir didinti socialinio draudimo išmokas, todėl orientuojamasi į mažiausias pensijas gaunančius žmones, o ne į didesnę pajamų pakeitimą senatvėje.
16. Valstybės kontrolė jau yra atkreipusi dėmesį į socialinės paramos požymių turinčias išmokas iš *Sodros* biudžeto: našlių, maitintojo netekimo išmokos, kompensacijos už ypatingas darbo sąlygas, išmokos mirusius pensijų gavėjus laidojantiems asmenims ir kt.²⁵ Nuo 2019 m., įgyvendinant mokesčių ir pensijų reformą bei siekiant, kad iš Valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų nebūtų mokamos įmokomis nepagrįstos pensinės išmokos, bendrosios pensijų dalies mokėjimo finansavimas buvo perkeltas į valstybės biudžetą. 2023 m. įsigaliojus teisės aktų pakeitimams²⁶, Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšomis bus finansuojamos su asmens draudžiamosiomis pajamomis susijusios socialinio draudimo išmokos, o valstybės biudžeto lėšomis – papildomai Valstybinio socialinio draudimo biudžetui nustatyti įpareigojimai ir (ar) su asmens draudžiamosiomis pajamomis nesusijusios išmokos.

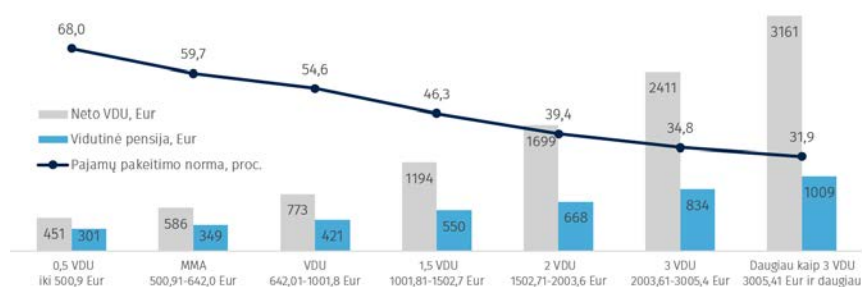
²⁵ Valstybinio audito ataskaitos: Valstybinio socialinio draudimo fondo 2016 metų ataskaitų rinkinio teisingumo bei lėšų ir turto valdymo, naudojimo ir disponavimo jais teisėtumas, 2017-08-29 Nr. FA-2017-P-10-11-5-1; Valstybinio socialinio draudimo fondo 2017, 2018, 2019 ir 2020 m. konsoliduotųjų finansinių ir biudžeto vykdymo ataskaitų rinkinių teisingumo bei lėšų ir turto valdymo, naudojimo ir disponavimo jais teisėtumo vertinimai, 2018-10-01 Nr. FA-2018-P-6-4-8-1, 2019-09-30 Nr. FA-2, 2020-10-01 Nr. FAE-8, 2021-10-01 Nr. FAE-7.

²⁶ Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 14 str.

1.2. Daugiau įmokų sumokėjusiems pensija pakeičia mažesnę atlyginimo dalį

17. Visuomenės apklausos duomenimis, 83 proc. apklaustų gyventojų socialinio draudimo senatvės pensiją mato kaip pagrindinį pragyvenimo šaltinį senatvėje²⁷. SADM atlieka pajamų pakeitimo normos skaičiavimus dėl socialinio draudimo senatvės pensijos, teikia duomenis tarptautiniams vertinimams atlikti, tačiau Lietuvoje toks rodiklis nestebimas ir viešai neskelbiama, kokią dalį buvusio atlyginimo pakeičia senatvės pensija, kiek pakeitimas priklauso nuo sumokėtų įmokų ir sukaupto stažo, o gyventojų lūkesčiai dėl pajamų senatvėje yra pernelyg optimistiški. Visuomenės apklausos duomenimis, 27 proc. gyventojų mano, kad pensija turėtų sudaryti 70–80 proc. jų dabartinių pajamų, 23 proc. mano, kad 80–90 proc. pajamų, o penktadalis norėtų 100 proc.²⁸
18. SADM 2021 m. Lietuvos pensijų projekcijoje pateikia, kad pajamų pakeitimo norma yra 34,6 proc. Darant prielaidą, kad pensijos indeksuojamos ir VDU auga, prognozuojama, kad 2030 m. rodiklis bus 28 proc.²⁹
19. Remdamiesi *Sodros* skaičiuokle³⁰, apskaičiavome 2019–2021 m. atsirinktų asmenų tikėtiną iki pensijos buvusį neto VDU. Atsižvelgdami į tikėtinus atlyginimus ir *Sodros* pateiktus duomenis apie asmens pensiją, apskaičiavome pajamų pakeitimo normas ir nustatėme, kad 2019–2021 m. pagal pajamų grupes rodiklio reikšmė kito nedaug, išskyrus gavusiųjų iki 0,5 VDU. Jų pajamų pakeitimas didėjo 4,1 proc., nes per visą laikotarpį buvo didintos mažiausios pensijos.
20. Atvejo tyrimo duomenimis, asmenų, gavusių didesnę darbo užmokestį ir sumokėjusių daugiau socialinio draudimo įmokų, pajamų pakeitimo normos senatvėje mažesnės, lyginant su uždirbusiais ir įmokų sumokėjusiais mažiau. 2021 m. pajamų pakeitimo norma buvo 36,1 proc. p. mažesnė asmenų, uždirbusių daugiau kaip 3 VDU, nei uždirbusių iki 0,5 VDU (6 pav.).

6 pav. 2021 m. atvejo tyrimui atlikti atsirinktų asmenų pajamų pakeitimo normos

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal atvejo tyrimo duomenis

²⁷ Lietuvos gyvybės draudimo įmonių asociacijos užsakymu atlikta visuomenės nuomonės apklausa. 2021 m. rugsėjo 17–26 dienomis „Spinter tyrimai“ apklausė 1009 respondentus nuo 18 iki 75 metų amžiaus visoje šalies teritorijoje. Prieiga per internetą: <http://www.gda.lt/2021/12/13/tyrimas-lietuvos-gyventoju-lukesciai-del-pajamu-saltiniu-isejus-pensija-konservatyvus/> (žiūrėta 2022-04-20).

²⁸ Lietuvos gyvybės draudimo įmonių asociacijos užsakymu atlikta visuomenės nuomonės apklausa. 2022 m. vasario 17–25 d. „Spinter tyrimai“ apklausė 1015 respondentų nuo 18 iki 75 m. amžiaus visoje šalies teritorijoje. Prieiga per internetą: <http://www.gda.lt/2022/04/20/gyventoju-lukesciai-del-senatves-pensijos-vis-dar-pernelyg-optimistiski/> (žiūrėta 2022-04-20).

²⁹ Lithuanian country fiche on pension projections 2021 Ageing Report. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/lt_-_ar_2021_final_pension_fiche.pdf (žiūrėta 2022-06-29).

³⁰ *Sodros* skaičiuoklė. Prieiga per internetą: <https://www.sodra.lt/kaip-apskaiciuojama-pensijos-verte> (žiūrėta 2022-04-13).

21. 2022 m. Socialinio draudimo pensijų įstatyme nustatyta, kad individualioji pensijos dalis indeksuojama papildomai, jeigu pensinio amžiaus žmonių skurdo rizikos lygis yra didesnis negu 25 proc. ir (arba) vidutinės senatvės pensijos santykis su neto VDU yra mažesnis kaip 50 proc.³¹. Papildomą individualiosios pensijos dalies indeksavimą siejant ne tik su pakeitimo norma, bet ir su skurdo rizikos lygiu, gali būti, kad, sumažėjus skurdo rizikos lygio rodikliui, didesnio pajamų pakeitimo siekis taps neaktualus. Nustačius pajamų pakeitimo normos siekį pagal vidutinius dydžius, neatsižvelgiant į skirtingą buvusį darbo užmokestį, nebus užtikrinta tolygi pajamų pakeitimo norma visose darbo užmokesčio grupėse. Tai nemotyvuos mokėti daugiau valstybinio socialinio draudimo įmokų, tikintis didesnės pensijos senatvėje.
22. Mokslininkų nuomone, būtų tikslinga nustatyti ir matuoti pajamų pakeitimo normos rodiklį (pavyzdys).

Skirtingų mokslininkų nuomonių apie pensijų sistemos orientavimąsi į skurdo mažinimą, nesiekiant didesnio pajamų pakeitimo senatvėje, pavyzdžiai

Socialinio draudimo pensijos sistemos tikslai turėtų būti dvilypiai: apsauga nuo skurdo ir buvusių pajamų pakeitimo užtikrinimas.

Šalies strateginiai tikslai orientuoti į skurdo mažinimą, tačiau skurdui mažinti yra skirta socialinės paramos sistema. Pajamų pakeitimo tikslas nenustatytas, tačiau būtų tikslinga jį apibrėžti.

23. Palyginome pensininkų, turinčių būtinąjį stažą ir jo neturinčių, pajamų pakeitimą, lygindami su šalies neto VDU, ir nustatėme, kad turinčių būtinąjį stažą rodiklis reikšmingai nekito ir 2022 m. I ketv. buvo 44,7 proc. Tuo pat metu neturinčių būtinąjį stažą rodiklio reikšmė buvo 27 proc. ir nuo 2021 m. padidėjo 4,1 proc. p. (7 pav.). Tai lėmė teisės aktų pakeitimai, kai neturintiems būtinąjį stažą pradėta mokėti viso dydžio bendroji pensijos dalis.

7 pav. Vidutinės senatvės pensijos, turint būtinąjį stažą ir jo neturint, santykis su neto vidutiniu darbo užmokesčiu, proc.

* Neto VDU be individualių įmonių

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Lietuvos statistikos departamento ir Sodros duomenis

24. Daugiau uždirbusių ir socialinio draudimo įmokų sumokėjusių asmenų pajamų pakeitimo norma senatvėje mažesnė nei uždirbusių mažiau, todėl socialinio draudimo pensijų sistema nėra motyvuojanti ir įmokos mokamos dėl privalomumo ir iš solidarumo išlaikant vyresniąją kartą. Valstybėje orientuojantis į mažų pensijų gavėjus, daugiau įmokų sumokėjusiems asmenims neužtikrinamas didesnis pajamų pakeitimas ir artimos buvusioms iki pensijos gyvenimo sąlygos.

³¹ Socialinio draudimo pensijų įstatymas, 8 str. 7 d.: „Jeigu Lietuvos statistikos departamento vėliausiai paskelbtas 65 metus sukakusių ir vyresnių asmenų skurdo rizikos lygis yra didesnis negu 25 proc. ir (arba) indeksavimo metais prognozuojamos vidutinės senatvės pensijos santykis su tais metais prognozuojamu vidutiniu neto darbo užmokesčiu yra mažesnis kaip 50 procentų, individualioji pensijos dalis indeksuojama papildomai<...>“.

1.3. Daugiau nei keturis kartus padaugėjo į išankstinę pensiją išėjusių ilgamečių darbuotojų

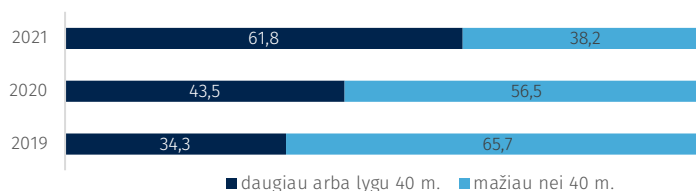
25. Išankstinė senatvės pensija skiriama asmeniui, jeigu iki pensijos amžiaus likę ne daugiau kaip 5 metai ir jis turi būtinajį stažą³². Nuo 2021 m. pakeitus išėjimo į išankstinę pensiją sąlygas, taikomas mažesnis pensijos mažinimo dydis – 0,32 proc. (buvo 0,4 proc.), ir ji nemažinama ilgamečiams darbuotojams, kurie išankstinę pensiją gavo ne ilgiau kaip 3 metus ir pensijos skyrimo metu buvo įgiję ne mažesnę kaip 40 metų stažą, kuris kasmet didinamas 3 mėnesiais ir iki 2031 m. pasieks 42 m. 6 mėn.³³
26. Pokalbio su auditoriais metu SADM atstovai pažymėjo, kad į išankstinę pensiją dažniausiai išeinama regionuose dėl nedarbo, dirbus mažiau kvalifikuotą darbą, gavus mažesnę atlyginimą, taigi senatvės pensijos įgijusiems mažesnę kaip 40 metų stažą, dar labiau sumažėja, žmonės pasmerkami skurdui. Mokslininkai mano, kad reikia apsaugoti žmones nuo išėjimo į išankstinę pensiją (pavyzdys).

Mokslininko nuomonės apie išankstines senatvės pensijas pavyzdys

Asmenys dažniausiai pasirenka išankstinę senatvės pensiją, kai netenka darbo arba dėl sveikatos problemų, todėl sumažinama ir taip galbūt mažesnė būsima pensija. Turėtų būti siekiama apsaugoti asmenis nuo išankstinės pensijos remiant juos visomis įmanomomis priemonėmis. Priešpensinio amžiaus žmonių nedarbo problemos turėtų būti sprendžiamos užimtumo priemonėmis, o ne pensija.

27. Europos Komisija pažymi, kad užtikrinti pensijų sistemų adekvatumą ir tvarumą gali padėti ankstyvo išėjimo į pensiją ribojimas objektyviai pagrįstais atvejais, visuotinės teisės dirbti, sulaukus pensinio amžiaus įvedimas ir lanksčios pensijų sistemos³⁴.
28. Sodra pateikė informaciją, kad į išankstinę pensiją dažniausiai išeinama sulaukus 62 metų ir sukaupus 39–40 metų stažą. Dažniau išeina moterys negu vyrai. 2021 m., lyginant su 2019 m., naujai paskirtų išankstinių senatvės pensijų skaičius išaugo nuo 1 308 iki 3 182, iš jų 40 ir daugiau metų stažą įgijusių pensininkų padaugėjo 4,4 karto – nuo 449 iki 1 967. Tam įtakos galėjo turėti įsigaliojusios palankesnės sąlygos. Atvejo tyrimas parodė, kad vidutinis į išankstinę pensiją išėjusių asmenų stažas nuo 2019 m. ilgėjo ir 2021 m. buvo 40,1 metų. 2021 m. 61,8 proc. naujai paskirtų išankstinių senatvės pensijų gavėjų turėjo 40 metų ar didesnę stažą, o 2019 m. tokių gavėjų buvo 34,3 proc. (8 pav.).

8 pav. Naujai paskirtų išankstinių senatvės pensijų gavėjų pasiskirstymas pagal stažą 2019–2021 m., proc.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal atvejo tyrimo duomenis

³² Socialinio draudimo pensijų įstatymas, 20 str. 1 d.

³³ Ten pat, 22 ir 23 str.

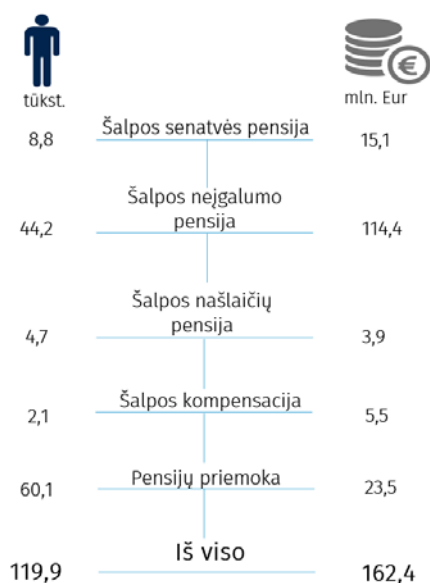
³⁴ Europos Komisija, Žalioji knyga dėl senėjimo. Kartų solidarumo ir tarpusavio atsakomybės puoselėjimas, COM (2021) 50 final. Briuselis, 2021-01-27, prieiga per internetą: com_2021_50_f1_green_paper_lt.pdf (europa.eu) (žiūrėta 2022-02-01).

29. 2022 m. kovo mėn. buvo 7 tūkst. išankstinės senatvės pensininkų. Jų vidutinė pensija siekė 371,3 Eur. Atvejo tyrimo duomenimis, 87,9 proc. asmenų, kuriems 2021 m. buvo paskirta išankstinė senatvės pensija, gavo mažesnę arba skurdo rizikos ribos³⁵ dydžio pensiją. 65,2 proc. asmenų prieš pensiją įvairiais laikotarpiais gavo nedarbo išmoką, daugiausia jų (42,9 proc.) – ilgiausią galimą laikotarpį – 7–9 mėn. 85,5 proc. išankstinės senatvės pensijos gavėjų, likus daugiau nei mėnesiui iki išankstinės pensijos, negavo darbo užmokesčio, t. y. nedirbo.
30. 2021 m. pakeitus išėjimo į išankstinę pensiją sąlygas, daugėja ją pasirinkusių žmonių, tačiau išankstinės senatvės pensijos neturėtų būti naudojamos sprendžiant vyresnio amžiaus žmonių nedarbo problemą.

1.4. Šalpos pensijos ir kitos išmokos nepatenkina minimalių vartojimo poreikių

31. Lietuvoje, palyginus su kitomis ES šalimis, yra didelis asmenų (namų ūkių), kurių pagrindinis pajamų šaltinis yra socialinės išmokos, ir likusių šalies gyventojų pajamų atotrūkis. Viena priežasčių – mažos Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatytą senatvės pensijos amžių sukakusių asmenų pajamos ir šios tikslinės grupės skurdas, mažas šalpos senatvės ir šalpos neįgalumo pensijų dydis³⁶. Iš valstybės biudžeto mokamų šalpos pensijų paskirtis – užtikrinti minimalias pajamas asmenims neįgalumo, netekto darbingumo ir senatvės atvejais, mirusiojo vaikams (jvikiams), negaunantiems jokių pajamų arba gaunantiems labai mažas pajamas.
32. Šalpos pensijų, kompensacijų ir pensijų priemokų gavėjų skaičius 2021 m. buvo 119,9 tūkst., apie pusė jų – pensijų priemokų gavėjai (9 pav.).

9 pav. Šalpos pensijų, kompensacijų, pensijų priemokų gavėjai (vnt.) ir išmokėtos lėšos (mln. Eur) 2021 m.

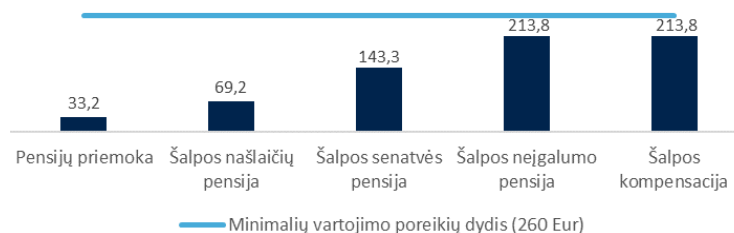
Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktus duomenis

³⁵ Lietuvos statistikos departamentas. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=a5aa34fd-2c46-4d16-8f1e-462c3d27a441> (žiūrėta 2022-07-01).

³⁶ 2021–2030 m. pajamų nelygybės mažinimo plėtros programos pagrindimas, 15 ir 18 psl.

33. Auditorių skaičiavimu, 2021 m., lyginant su 2019 m., padidėjo visų rūšių vidutinės išmokos, pvz., šalpos našlaičių pensija išaugo 6 proc., šalpos senatvės ir neįgalumo – 9 proc. 2021 m. šalpos išmokų vidutiniai dydžiai didėjo, tačiau neužtikrino minimalių vartojimo poreikių, nes buvo mažesni už minimalių vartojimo poreikių dydį – 260 Eur, pvz., šalpos senatvės pensija buvo 143 Eur, t. y. 1,8 karto mažesnė (10 pav.). Ministerijos siūlymu, nuo 2022 m. šalpos pensijos bazės dydis padidintas iki 150 Eur (2021 m. – 143 Eur), tačiau minimalių vartojimo poreikių dydį padidinus iki 267 Eur, atotrūkis ir toliau išlieka.

10 pav. Vidutinės šalpos pensijos, kompensacijos ir pensijų priemokos ir minimalių vartojimo poreikių dydis 2021 m., Eur

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktus duomenis

34. Įgyvendinant XVIII Vyriausybės programą, SADM iki 2023 m. I ketv. turėtų kompleksiškai įvertinti šalpos išmokų sistemą ir galimybes sparčiau didinti šalpos pensijas, nenaikinant paskatų dirbti³⁷. SADM planuoja, kad šalpos išmokų sistema bus analizuojama minimalių pajamų studijoje, kurią iki 2022 m. IV ketv. parengs viešojo pirkimo būdu atrinktas paslaugos teikėjas.
35. Šalpos pensijų, kompensacijų ir pensijų priemokų dydžiai nesiekia minimalių vartojimo poreikių dydžio, o siekiant sparčiau didinti šalpos pensijas, svarbu įvertinti išmokų gavėjų paskatas dirbti.
36. Išanalizavę tyrimo „Iššūkiai gerovės valstybėms Lietuvoje ir Švedijoje“³⁸ rezultatus matome, kad Lietuvoje, kaip ir Švedijoje, pagrindines pajamas senatvėje užtikrina pirmoji pakopa, tačiau yra esminių skirtumų, dėl kurių švedų pensijos sandara atrodo aiškesnė ir sąžiningesnė: kuo daugiau asmuo mokėjo įmokų, tuo didesnė jo pensija, o parama skiriama tik nepritekliaus atveju (pavyzdys).

Tyrimo „Iššūkiai gerovės valstybėms Lietuvoje ir Švedijoje“ pateiktų pensijų I pakopos skirtumų pavyzdys

Švedų pensija sudaryta iš dviejų dalių, kurių tik pirmoji yra einamojo finansavimo, o antroji – kaupiamoji. Įmoka pirmajai daliai dalijama darbdaviui ir dirbančiajam, o įmoka antrajai daliai yra dalis apdraustojo pajamų. Lietuvoje remiamasi tik einamuoju finansavimu, o kaupimas nukeliamas į II pakopą ir nėra privalomas, tačiau skatinamas valstybės įmoka.

Esminis skirtumas, kad Švedijoje pensijos dydis iš abiejų dalių proporcingas sumokėtų įmokų sumai, ir tik tokiu atveju, jei šis dydis per mažas, asmeniui mokama papildoma iš bendrųjų mokesčių finansuojama garantija (gauna apie trečdalis pensininkų). Lietuvoje proporcinga mokėtoms įmokoms yra tik individualioji dalis, o bendroji – mokama visiems, nepriklausomai nuo sumokėtų įmokų. Jei to maža, mokama šalpos pensija.

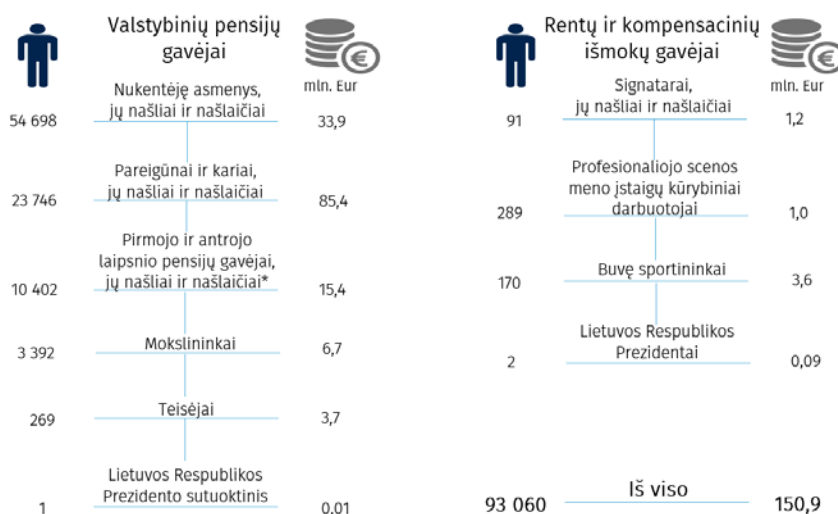
³⁷ XVIII Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano 3.3.2 veiksmas.

³⁸ Lietuvos mokslo tarybos projektas „Iššūkiai gerovės valstybėms Lietuvoje ir Švedijoje“, Nr. S-MIP-17-130.

2. VALSTYBINIŲ PENSIJŲ PERTVARKAI REIKIA KRYPTIES

37. Lietuvoje iš valstybės biudžeto mokamos valstybinės pensijos, rentos ir kompensacinės išmokos. 2021 m. valstybinėms pensijoms, rentoms ir kompensacinėms išmokoms išmokėti skirta 150,9 mln. Eur, buvo 93,1 tūkst. gavėjų. Daugiausia – 58,8 proc. – tai nukentėję asmenys (dažniausiai nukentėję nuo 1939–1990 m. okupacijų), jų našliai ir našlaičiai (11 pav.). 2021 m., lyginant su 2019 m., valstybinėms pensijoms išmokėti skirta 4,7 proc. daugiau lėšų, o gavėjų skaičius sumažėjo 5,2 proc.

11 pav. Valstybinių pensijų, rentų ir kompensacinių išmokų gavėjai (vnt.) ir jiems išmokėtos valstybės biudžeto lėšos (mln. Eur) 2021 m.

* Pirmojo laipsnio – aukščiausieji valstybės pareigūnai, kariai savanoriai, olimpinių, parolimpinių, kurčiųjų žaidynių aukso medalio laimėtojai; Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatai. Antrojo laipsnio – išauginę 5 ir daugiau vaikų, olimpinių, parolimpinių, kurčiųjų žaidynių sidabro, bronzos medalių laimėtojai, olimpinių sporto šakų, į parolimpinių ar kurčiųjų žaidynių programą įtrauktos sporto šakos rungties pasaulio aukso medalio laimėtojai, turintys garbės donoro vardą, laisvės kovų dalyviai.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos biudžeto vykdymo ataskaitų ir kitus pateiktus duomenis

38. Valstybinės pensijos visuomenėje kelia klausimų dėl socialinio teisingumo, dažnai vertinamos kaip privilegijuotos, nes skiriamos tam tikrų profesijų atstovams, asmenims už tam tikrus nuopelnus arba mokamos netiesiogiai susijusiems asmenims – našliams. Europos Komisija 2021 m. pensijų adekvatumo ataskaitoje taip pat akcentavo, kad privilegijuotos valstybinės pensijos neatitinka teisingumo kriterijaus³⁹. Tam pritaria ir mokslininkai (pavyzdys).

Mokslininkų nuomonių apie valstybines pensijas pavyzdžiai

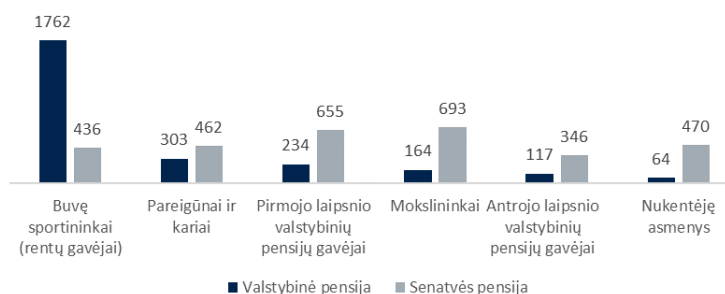
Dalis valstybinių pensijų yra tam tikroms profesijoms skirta privilegija, pvz., teisėjams, o našlių pensijų turėtų nelikti, nes kiekvienas sutuoktinis užsidirba savo pensiją.

Pensijos nėra adekvatus būdas teikti apdovanojimus už nuopelnus, kompensacijas už patirtas kančias, todėl vietoje valstybinių pensijų nusipelnusiems asmenims būtų galima išmokėti vienkartinės premijas, o nukentėjusiems – kompensacijas. Taip žmonės galėtų iš karto jomis naudotis, pvz., sveikatai stiprinti.

³⁹ 2021 Pension Adequacy Report. Current and future income adequacy in old age in the EU. Volume 2, 2021 m.

39. 2018 m., siekiant įvertinti Lietuvos valstybinių pensijų sistemą, SADM bei Europos Komisijos užsakymu buvo atliktas tyrimas⁴⁰. Jo rezultatai rodo, kad šių pensijų rūšių teisinis reguliavimas skiriasi: yra 5 skirtingi baziniai dydžiai išmokoms apskaičiuoti, skirtingos skyrimo ir mokėjimo sąlygos. Tokie skirtumai nėra objektyviai pagrįsti empirinėmis išvadomis, susijusiomis su įdarbinimo pobūdžiu ir sąlygomis.
40. Tyrimas⁴¹ parodė, kad Lietuvoje visos valstybinės pensijos ir rentos gali būti mokamos kartu su socialinio draudimo senatvės pensijomis. Palyginome 2021 m. vidutinius pensijų dydžius pagal gavėjus⁴² ir nustatėme, kad, pvz., nukentėjusiųjų valstybinė pensija buvo 7 kartais mažesnė už jų senatvės pensiją, o buvusių sportininkų – 4 kartais didesnė už jų senatvės pensiją (436 Eur). Pareigūnų ir karių valstybinė pensija buvo 303 Eur ir sudarė 66 proc. jų senatvės pensijos (12 pav.). Teisėjams ir signatarams mokamų pensijų negalėjome palyginti, nes SADM nurodė⁴³, kad tokiais duomenimis nedisponuoja nei ministerija, nei kitos institucijos, skiriančios ir mokančios valstybines pensijas, kompensacijas ar rentas⁴⁴.

12 pav. Vidutinės valstybinės ir socialinio draudimo senatvės pensijos 2021 m., Eur

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktus duomenis

41. Tyrimo⁴⁵ duomenimis, pareigūnų ir karių valstybinių pensijų gavėjų skaičius didės labiausiai, jei nebus imtasi reformų. Tyrėjų nuomone, viena iš priežasčių – jaunas išėjimo į pensiją amžius. Lietuvoje pareigūnams ir kariams valstybinės pensijos skiriamos atsižvelgiant į stažą ir gali būti pradamos mokėti nesulaukus senatvės pensijos amžiaus, o kitiems gavėjams – kartu su senatvės pensija. Ministerija pateikė informaciją, kad 2021 m. vidutinis pareigūnų ir karių, kuriems buvo paskirtos pareigūnų ir karių valstybinės pensijos už tarnybą, amžius buvo 51 m.⁴⁶
42. SADM ir Europos Komisijos užsakymu atlikus tyrimą⁴⁷, buvo pateikti galimi siūlymai dėl valstybinių pensijų sistemos pertvarkos, siekiant sumažinti sąnaudų padidėjimą ir užtikrinti socialinį teisingumą, skiriant šias pensijas. Siūlyta, pvz., suderinti išmokų taisykles ir mokėjimo sąlygas, panaikinant nepagrįstus skirtumus. Tačiau 2019–2021 m. sisteminių pokyčių neįvyko. Esminis pokytis, kad pareigūnų ir karių, teisėjų, nukentėjusiųjų

⁴⁰ „Assessment of the Lithuanian State Pension System“, 2018, 4–5, 15–16, 66–67 psl.

⁴¹ Ten pat.

⁴² Ministerijos pateikti duomenys apie vidutines socialinio draudimo pensijas apima ir našlių pensijas.

⁴³ Pateikta SADM 2022-03-23 ir 2022-06-21 el. paštu.

⁴⁴ Ministerija 2022-06-21 el. paštu pateikė informaciją, kad Sodros duomenų sistemoje prie socialinio draudimo pensijų gavėjų nėra žymos, kad jie yra teisėjų valstybinių pensijų ar signatarų rentų gavėjai, ir tik pagal vardinį gavėjų sąrašą būtų galimybė pateikti vidutinį jiems mokamų socialinio draudimo pensijų dydį.

⁴⁵ „Assessment of the Lithuanian State Pension System“, 2018, 5–6 psl.

⁴⁶ Pateikta SADM 2022-03-30 el. paštu.

⁴⁷ „Assessment of the Lithuanian State Pension System“, 2018.

asmenų, pirmojo ir antrojo laipsnių bei mokslininkų valstybinės pensijos 2021 m. pradėtos indeksuoti. Mokslininkų nuomone, pokyčiai būtini (pavyzdys).

Mokslininkų nuomonių apie valstybinių pensijų sistemos pertvarką pavyzdžiai

Valstybinių pensijų sistemą būtina keisti. Valstybinės pensijos galėtų tapti profesinės, darbdaviai galėtų mokėti papildomą įmoką į pensijų II ar III pakopos fondą.

Atsižvelgiant į atitinkamas profesijas pasirinkusiųjų lūkesčius, reformavus sistemą būtinas pereinamasis laikotarpis.

43. Europos Komisijos nuomone, laipsniškas valstybinių pensijų panaikinimas galėtų padėti pagerinti išteklių paskirstymą pensijų sistemoje. Sumažinus valstybinių pensijų sąrašą būtų galima sutaupyti ir finansuoti šalpos pensijas, kurios yra labai mažos⁴⁸.
44. SADM įgyvendinant VXIII Vyriausybės programą, planuojama sistemiškai peržiūrėti teisės aktus, reglamentuojančius valstybines pensijas, rentas, kompensacines išmokas⁴⁹. Iki 2023 m. II ketv. Seimui turi būti pateikti pasiūlymai dėl valstybinių pensijų sistemos tobulinimo. Išanalizavę ministerijos strateginius ir metinius veiklos planus nustatėme, kad 2022 m. numatyta įvertinti pareigūnų ir karių, nukentėjusių asmenų bei teisėjų galimus valstybinių pensijų reglamentavimo pokyčius ir identifikuoti pertvarkos kryptis. Dėl kitų valstybinių pensijų, rentų ir kompensacinių išmokų priemonės šiuose planuose nenumatytos (paaiškinimas).

Ministerijos paaiškinimas dėl valstybinių pensijų pertvarkos

Pertvarkos tikslas – pertvarkyti pensinio pobūdžio išmokų sistemą, vadovaujantis socialinio teisingumo, proporcingumo, teisinio aiškumo ir sistemiškumo principais, nepažeidžiant asmenų teisėtų lūkesčių. Planuojama nustatyti pagal išmokų pobūdį vienodas skyrimo sąlygas, vienodą išmokų dydžio apskaičiavimo tvarką.

Valstybinių pensijų sistema apima daug įvairių socialinių grupių, todėl buvo apsispręsta diskusijas su profesinėmis sąjungomis bei suinteresuotomis institucijomis pradėti etapais nuo pareigūnų ir karių. Į diskusijas įtrauktos pareigūnus ir prokurorus vienijančios profesinės sąjungos, Krašto apsaugos, Vidaus reikalų, Finansų ministerijos, Vyriausybės kanceliarija, Specialiųjų tyrimų tarnyba, Valstybės saugumo, Muitinės, Kalėjimų departamentai, Vadovybės apsaugos tarnyba, Generalinė prokuratūra. Diskusijas dėl kitų valstybinių pensijų, rentų ir kompensacinių išmokų numatoma pradėti šiais metais, tačiau nėra aiškūs terminai, planuojamos kviešti suinteresuotosios institucijos, socialinės / profesinės grupės.

Planuojama teikti siūlymus ir dėl mokslininkų bei pirmojo ir antrojo laipsnių valstybinių pensijų reguliavimo. 2022 m. birželio 1 d. Vyriausybė pavedė⁵⁰ Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai kartu su SADM atlikti sportininkų rentų reguliavimo vertinimą ir pateikti pasiūlymus dėl tobulinimo.

45. Ministerijos 2022 m. pirmąjį pusmetį atlikti konkretūs veiksmai apėmė ne visas gavėjų grupes, nors pertvarkos tikslas orientuotas į visą sistemą. Siekiant esminių pokyčių, svarbu ne tik identifikuoti visą sistemą apimančias pertvarkos kryptis, bet ir neatidėliojant priimti kryptingus sprendimus.

⁴⁸ 2021 Pension Adequacy Report. Current and future income adequacy in old age in the EU. Volume 2, 2021 m.

⁴⁹ Patvirtinta Vyriausybės 2021-03-10 nutarimu Nr. 155.

⁵⁰ Vyriausybės 2022-06-01 posėdžio protokolas, 19 klausimas, 2.2. papunktis.

3. PAPILDOMAI KAUPTI PASKATINTŲ DARBDAVIŲ ĮSITRAUKIMAS IR AIŠKI NAUDA IŠĖJUSIEMS Į PENSIJĄ

46. Pensijų kaupimas privačiuose pensijų fonduose – galimybė kiekvienam papildomai, nesulaukus pensinio amžiaus, kaupiti lėšas būsimajai pensijai ir senatvėje gauti išmokas iš kelių šaltinių. Lietuvoje kaupimo pensijai sistema pradėjo veikti nuo 2004 m., kai buvo įsteigti pirmieji pensijų fondai. 2021 m. veikė 40 pensijų II pakopos fondų, kuriuos valdė 5 pensijų kaupimo bendrovės, ir 18 pensijų III pakopos fondų, kuriuos valdė 4 bendrovės. 1 467 tūkst. gyventojų kaupė pensijų fonduose, jų sukauptas turtas buvo 6 132 mln. Eur.
47. II pakopoje išmokos dalyviams mokamos atsižvelgiant į jų sukaupą pensijų turto dydį: vienkartinė, sukaupus iki 5 000 Eur, ir periodinė, sukaupus 5 001 – 10 000 Eur, kurias moka pensijų kaupimo bendrovės. Pensijų anuitetus privaloma įsigyti sukaupus daugiau kaip 10 000 Eur, pensijų anuitetų mokėtoja – Sodra⁵¹. III pakopoje išmokos mokėjimo būdą dalyvis gali pasirinkti nepriklausomai nuo sukaupto turto vertės⁵².
48. Lietuvoje kaip alternatyvą kaupimui III pakopoje gyventojai pasirenka taupymą senatvei per gyvybės draudimą. Lietuvos banko duomenimis, tokias paslaugas gali teikti 8 bendrovės. Lietuvos bankas kas mėnesį skelbia investicinio gyvybės draudimo statistiką, tačiau neanalizuojama, kokia investicinio gyvybės draudimo sutarčių ir įmokų dalis apima kaupimą senatvei ir kokia išmokų dalis prisideda prie didesnių pajamų išėjus į pensiją.

3.1. Pensijų kaupimo sistemai trūksta tikslų ir rodiklių

49. Lietuvos investicinių ir pensijų fondų asociacijos (LIPFA) atstovo ir kalbintų mokslininkų teigimu, pajamų pakeitimo norma, užtikrinanti asmeniui artimas buvusioms iki pensijos gyvenimo sąlygas, turėtų būti apie 70 proc., todėl svarbu šalyje vertinti, kokį pajamų pakeitimą užtikrina senjorų gaunamos išmokos ne tik iš I pakopos, bet ir iš II bei III pakopų fondų.
50. Išanalizavę pensijas reglamentuojančius teisės aktus, 2021–2030 m. pajamų nelygybės mažinimo plėtros programą, XVIII Vyriausybės programą ir jos priemonių įgyvendinimo planą, SADM strateginius ir metinius planus, nustatėme, kad nėra nustatytų tikslų ir rodiklių dėl dalyvavimo II ir III pensijų pakopose, pvz., aktyvių dalyvių, prisidedančių darbdavių skaičiaus, iki pensijos buvusių pajamų pakeitimo gaunant išmokas.
51. XVIII Vyriausybės programoje numatyta siekti, kad privataus pensijų kaupimo sistema būtų efektyvi, aiškiai reglamentuojama, pastovi, skaidri ir užtikrinanti teisėtų lūkesčių principo įgyvendinimą⁵³. Tačiau priemonės ir rodikliai pasiekimams matuoti nenustatyti.
52. Pokalbių su auditoriais metu Socialinės apsaugos ir darbo ir Finansų ministerijų, Sodros, Lietuvos banko ir LIPFA atstovai išdėstė, kad, siekdami užsitikrinti kuo didesnes pajamas senatvėje, gyventojai turėtų dalyvauti visose trijose pakopose. Nustatėme, kad šalies mastu nenustatyta, kokia dalimi kiekvienos pakopos išmokos turėtų prisidėti prie

⁵¹ Pensijų kaupimo įstatymo Nr. IX-1691 pakeitimo įstatymas, 29 str.

⁵² Papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas, 25 str.

⁵³ XVIII Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, 99 p.

pensininkų pajamų, kokias pajamų pakeitimo normas šiuo metu užtikrina atskirai II ir III pakopų išmokos ir kokios jų prognozės (pavyzdys).

Nuomonių apie visų trijų pakopų išmokų proporcijas pavyzdžiai

2022-01-05 vykusioje konferencijoje „Mano pensija“⁵⁴ Lietuvos banko atstovai pateikė informaciją, kad senatvėje pensija turėtų sudaryti 80 proc. buvusio atlyginimo, iš kurių 30 proc. – I pakopos senatvės pensija, 20 proc. – II pakopos ir 30 proc. – III pakopos išmokos.

Banko atstovai auditorius informavo, kad skaičiavimai dėl proporcijų nėra atlikti.

Mokslininkų nuomone, padidinus finansavimą pensijoms, būtų galima užtikrinti I pakopos pensiją, sudarančią bent 60–70 proc. buvusių pajamų, kurios turėtų pakakti įprastoms gyvenimo sąlygoms išlaikyti. Dar 10–15 proc. būtų realu prisidėti iš pensijų kaupimo. Pažymėtina, kad III pakopa prisidėtų santykinai mažiausia dalimi, nes yra orientuota į finansiškai raštingesnius ir didesnes pajamas gaunančius gyventojus.

53. Lietuvoje pensijų kaupimo sistema per 18 egzistavimo metų reformuota daug kartų. *Sodros* duomenimis, per visą laikotarpį 13 kartų keitėsi II pakopos įmokų tarifai ir skirtingais laikotarpiais sudarė nuo 1,5 iki 5,5 proc. Nuo 2019 m. vyko įmokų šaltinių pokyčiai, atsirado galimybė daugiau prisidėti pačiam žmogui, taip pat darbdaviams.
54. Kaupiamųjų įmokų tarifai II pakopoje nėra dideli: palyginti su kitomis Baltijos šalimis, Lietuvoje dalyviai kaupia 3 proc. nuo draudžiamųjų pajamų, valstybė prisideda 1,5 proc. nuo šalies VDU. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) duomenimis⁵⁵, Estijoje įmokos sudaro 2 proc. nuo atlyginimo ir 4 proc. nuo socialinio draudimo įmokos, Latvijoje – 6 proc. nuo atlyginimo. Lyginant įmokų tarifus svarbi ir bruto darbo užmokesčio struktūra (paaiškinimas).

Ministerijos atstovų paaiškinimas dėl kaupiamųjų įmokų dydžio

Lietuvoje nuo 2019 m. socialinio draudimo įmokos konsoliduojamos su darbo užmokesčiu, ir kaupiamosios įmokos skaičiuojamos nuo didesnės bazės, todėl, pvz., kaupiamosios įmokos dydis mokant 2 + 2 + 2 proc. (2018 m. *status quo*) ir mokant 3 + 1,5 proc. (konsolidavus įmokas 2019 m.), beveiki nepakito (arba pakito nereikšmingai), nes mokesčio bazė padidėjo, o tarifai sumažėjo.

55. Lietuvoje dalyvavimas pensijų II pakopoje nėra privalomas. EBPO duomenimis, 12-oje organizacijai priklausančių šalių kaupimas privačiai pensijai yra privalomas, iš jų – Latvijoje, Danijoje, Švedijoje, Jungtinėje Karalystėje, Olandijoje, Šveicarijoje ir kt.⁵⁶. Nuoseklus dalyvavimas yra svarbus siekiant kuo daugiau turto sukaupti senatvei.
56. 2013 ir 2019 m. įvykę pokyčiai, turėjo reikšmingos įtakos sistemai, nes II pakopos dalyviams suteikta galimybė apsispręsti dėl tolesnio dalyvavimo pensijų kaupime.
 - 2013 m. 718 tūkst. gyventojų liko kaupti tik socialinio draudimo įmokos dalį; 424 tūkst. sutiko mokėti įmokas savo lėšomis; 24 tūkst. (2 proc. kaupusių) sustabdė dalyvavimą;
 - 2019 m. 197,4 tūkst. gyventojų sustabdė dalyvavimą pensijų kaupime, o sukauptas turtas liko pensijų fonde, kol asmuo sulauks pensinio amžiaus ir įgis teisę gauti išmoką (apie 15 proc. kaupusiųjų); 44,7 tūkst. nutraukė dalyvavimą ir sukauptą turtą iš pensijų fondo pervedė į *Sodra*⁵⁷.

⁵⁴ „Kaupimas pensijai: ką gali pasiūlyti II pakopos pensijų fondai“. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/naujienos/r-merkeviciutes-pristatymas-kaupimas-pensijai-ka-gali-pasiulyti-ii-pakopos-pensiju-fondai> (žiūrėta 2022-05-20).

⁵⁵ Pensions at a Glance 2021, OECD and G20 Indicators, 2021-12-08.

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ Iš viso pervesta 82,9 mln. Eur, iš kurių 68,0 mln. Eur pensijų fondams buvo pervedusi pati *Sodra*.

57. *Sodros* duomenimis, 2020–2021 m. apie 60 proc. automatiškai į kaupimą įtrauktų asmenų liko kaupiti, kiti atsisakė. 2022 m. 264 tūkst. gavo pranešimus apie kaupimą II pakopoje, iš jų 89 tūkst. įtraukti pirmą kartą, 175 tūkst. – anksčiau pensijai kaupę ir neterminuotai sustabdę kaupimą. 2022 m. liepos 4 d. duomenimis, 66 proc. pirmą kartą įtrauktų ir 81 proc. anksčiau kaupimą sustabdžiusių gyventojų dalyvauti kaupime ar atnaujinti dalyvavimą atsisakė. Automatiškai įtrauktų dalyvių, kurie atsisako kaupiti pensijai, nemažėja.
58. Pokalbių su auditoriais metu SADM, Lietuvos banko ir LIPFA atstovai pateikė nuomonę, kad 2019 m. reforma prisidėjo prie efektyvesnės II pakopos pensijų fondų veiklos. Kaip didžiausia reformos nauda įvardijamas automatinis dalyvių įtraukimas (suteikiant galimybę atsisakyti dalyvauti),⁵⁸ gyvenimo ciklo fondai (kiekvienai dalyvių amžiaus grupei pritaikytas rizikos dydis), sumažinti administravimo mokesčiai (nuo 1 iki 0,5 proc.), papildyti įmokų šaltiniai (dalyvio, valstybės, darbdavio), mokesčių lengvatos ir išmokų tvarka, kuri tiksliai reglamentuota įstatyme. Atsižvelgiant į tai, LIPFA nuomone, naujų pokyčių poreikio nėra.
59. Ministerija auditoriams pateikė informaciją, kad po 2019 m. reformos nebuvo daryti nauji pakeitimai, jie neplanuojami ir artimiausiu metu. Auditorių vertinimu, sistemos stabilumas galėtų suteikti gyventojams daugiau pasitikėjimo ir paskatinti kaupiti.
60. Kaupiti III pakopoje skatinama taikant gyventojų pajamų mokesčio lengvatą asmens įmokoms. Lietuvos bankas ir Finansų ministerija susitikimų su auditoriais metu pateikė informaciją, kad lengvatos ketinama atsisakyti. Viešai pateikiama ministerijos atstovų nuomonė⁵⁹, kad galiojančia gyventojų pajamų mokesčio lengvata pensijų fondams daugiausia naudojasi stabilias pajamas turintys gyventojai, taip diskriminuojant stabilių pajamų negaunančius gyventojus. Gyventojų apklausos duomenimis, 77 proc. apklaustųjų pritarė, kad valstybė turėtų mokestinėmis priemonėmis skatinti gyventojus rūpintis finansiniu saugumu ir savarankiškai kaupiti senatvei⁶⁰. Svarstant tokius pokyčius, tikslinga išanalizuoti, kokį poveikį jie gali turėti pensijų fondų dalyvių skaičiui.
61. Papildomas kaupimas pensijai II ir III pakopose yra skatinamas, tačiau mokslininkai įžvelgia trūkumų:
- II pakopa pakankamai skatinama tiek valstybės įmokomis, tiek automatinio įtraukimu, tačiau valstybės skatinamoji įmoka neužtikrina tvarumo, nes kyla klausimas, kodėl mokesčių mokėtojai turi „primokėti“ tiems, kas papildomai kaupia savo pensijai.
 - III pensijų pakopa sudaro sąlygas galimam darbdavių piktnaudžiavimui mokant įmokas į darbuotojo III pakopos fondą ir nemokant įmokų *Sodrai*. Taip kaupimas panaudojamas kaip atlyginimo ar premijos išmokėjimo forma, siekiant mokestinės naudos ir verčiant darbuotojus sutikti su dalies darbo užmokesčio pakeitimu įmokomis į pensijų fondus. Darbuotojas sukauptą turtą gali pasiimti iš fondo kaip vienkartinę išmoką, nesulaukęs pensijos amžiaus ir sumokėjęs gyventojų pajamų mokestį.

⁵⁸ Pensijų kaupimo įstatymas, 6 str. 1 p. ir 2 d. 1 p.

⁵⁹ Finansų viceministrė: GPM lengvatomis daugiausia naudojasi stabilias ir aukštas pajamas gaunantys gyventojai, Lietuvos radijo ir televizijos naujienos, 2021-05-12.

⁶⁰ Lietuvos gyvybės draudimo įmonių asociacijos užsakymu atlikta visuomenės nuomonės apklausa. 2022 m. vasario 17–25 d. „Spinter tyrimai“ apklausė 1015 respondentų nuo 18 iki 75 metų amžiaus visoje šalies teritorijoje. Prieiga per internetą: <https://www.elta.lt/lt/pranesimai-spaudai/infliacija-ir-augancios-kainos-daugiausiai-nerimo-kelia-vyresniems-ir-zemesnio-issilavinimo-gyventojams-227231> (žiūrėta 2022-04-13).

62. *Sodros* užsakymu 2021 m. atlikta visuomenės nuomonės apklausa rodo, kad II pakopos pensijų fonduose kaupia 53 proc. gyventojų, o 3,4 proc. nežino, ar dalyvauja sistemoje. 55 proc. kaupime dalyvaujančių gyventojų sistemą vertina palankiai arba labai palankiai, 25 proc. – nepalankiai. Iš kaupime nedalyvaujančių gyventojų 31 proc. apie sistemą neturi nuomonės arba jiems trūksta informacijos, o 42 proc. kaupimą vertina nepalankiai arba labai nepalankiai. Dažniau palankiai vertino aukštąjį išsilavinimą turintys ir didesnes pajamas gaunantys didžiųjų miestų gyventojai. Žemesnio išsilavinimo ir mažesnes pajamas gaunantys gyventojai dažniau nurodė, kad negali vertinti arba jiems trūksta informacijos šia tema.⁶¹
63. Nustatyti papildomo kaupimo pensijai II ir III pakopose tikslai, apimant iki pensijos buvusių pajamų pakeitimą, ir kaupimo sistemos stabilumas suteiktų didesnį pasitikėjimą gyventojams, siekiant senatvėje didesnių pajamų, užtikrinančių artimas iki pensijos turėtoms gyvenimo sąlygas.

3.2. Įmokų į pensijų fondus nemokančių dalyvių nemažėja

64. Kaupimas senatvei yra ilgalaikis įsipareigojimas, reikalaujantis tam tikrą lėšų dalį skirti taupyti, siekiant papildomų pajamų išėjus į pensiją. Eurostato duomenimis, 2020 m. Lietuvos gyventojų taupymo norma buvo 12,23 proc. – 1,5 karto mažesnė negu ES vidurkis. 2021 m. atlikta Lietuvos gyventojų apklausa⁶² parodė, kad kas trečias nekaupia pensijai dėl lėšų stokos. 2019 m. dėl šios priežasties nekaupė 28 proc., 2021 m. – 33 proc. respondentų. Dažniau neturintys pakankamai pinigų nurodė respondentai, kurių mėnesinės pajamos ne didesnės kaip 700 Eur. Apklausa⁶³ rodo, kad 23 proc. respondentų mano, jog iki pensijos negyvens ar labiau tikėtina, kad negyvens, o nuomonės koreliuoja su dabartine respondentų finansine situacija. Didžiausias pajamas – 700 Eur žmogui – viršijantieji labiausiai pasitiki savo ateitimi ir 34 proc. yra tikri, kad pensijos sulauks.
65. Lietuvos gyventojų žinios apie finansus ir jų valdymą vis dar yra nepakankamos, nes 2021 m. Lietuvos gyventojų finansinio raštingumo indeksas buvo 45 iš 100 galimų balų⁶⁴. 2021 m. gyventojų apklausos duomenimis, jei senatvėje būtų leista pasiimti visą pensijos sumą iš karto, išlaidas keliolikos metų laikotarpiui planuotų kas antras apklaustasis. Mažiausiai apie ateitį pagalvotų ir greičiausiai pensijos pinigus išleistų vidurinio išsilavinimo neįgiję asmenys (49 proc.), pvz., investuotų į turimą būstą ar pramogautų⁶⁵.

⁶¹ *Sodros* užsakymu atlikta visuomenės nuomonės apklausa. „Spinter tyrimai“ atliko apklausą 2021 m. balandžio mėn. Prieiga per internetą: https://www.spinter.lt/site/lt/vidinis_noslide/menutop/9/home/publish/MTQ4OTs5Ozsw (žiūrėta 2022-04-20).

⁶² Lietuvos gyvybės draudimo įmonių asociacijos užsakymu atlikta visuomenės nuomonės apklausa. 2021 m. rugsėjo 17–26 d. „Spinter tyrimai“ apklausė 1009 respondentus nuo 18 iki 75 m. amžiaus visoje šalies teritorijoje. Prieiga per internetą: https://www.spinter.lt/site/lt/vidinis_noslide/menutop/9/home/publish/MTU3MDs5Ozsw (žiūrėta 2022-04-06).

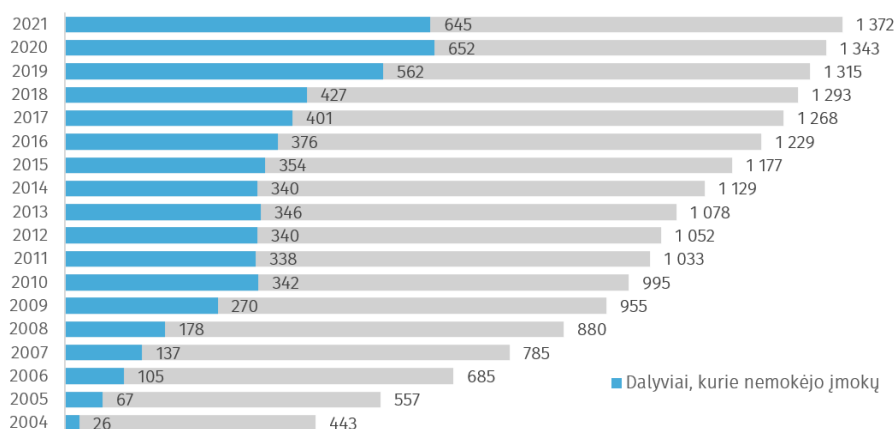
⁶³ Lietuvos investicinių ir pensijų fondų asociacijos užsakymu atlikta visuomenės nuomonės apklausa. 2021 m. spalio 18–28 d. „Spinter tyrimai“ apklausė 1015 žmonių, kurių amžius – 16–75 metai. Iš jų 15 proc. patvirtino, kad jau yra sulaukę pensinio amžiaus. Prieiga per internetą: https://www.spinter.lt/site/lt/vidinis_noslide/menutop/9/home/publish/MTU5MDs5Ozsw (žiūrėta 2022-04-20).

⁶⁴ Lietuvos finansinio raštingumo indeksas: situacija gerėja, tačiau progresas per lėtas, 2021-09-28. Prieiga per internetą: <https://www.lba.lt/lt/naujienos/lietuvos-finansinio-rastingumo-indeksas-situacija-gereja-taciau-progresas-per-letas> (žiūrėta 2022-02-15).

⁶⁵ Lietuvos investicinių ir pensijų fondų asociacijos užsakymu atlikta visuomenės nuomonės apklausa. 2021 m. spalio 18–28 d. „Spinter tyrimai“ apklausė 1015 žmonių, kurių amžius 16–75 metai. Jie galėjo rinktis keletą atsakymų, todėl jų suma gali būti didesnė kaip 100 proc. Prieiga per internetą: https://www.spinter.lt/site/lt/vidinis_noslide/menutop/9/home/publish/MTU5ODs5Ozsw (žiūrėta 2022-04-13).

66. Lietuvos banko duomenimis⁶⁶, kaupiančių II ir III pakopų fonduose daugėja. 2021 m. II pakopos fonduose kaupė 1 388 tūkst. dalyvių – apie 95 proc. socialinio draudimo įmokas I pakopoje mokančių dalyvių. II pakopos dalyvių skaičius nuo 2020 m. padidėjo 1 proc., ankstesniais metais – apie 2 proc. Tuo pat metu III pakopos fonduose kaupė 79 tūkst. – beveik 18 kartų mažiau nei II pakopos fonduose, o palyginus su 2020 m., matyti, jog dalyvių skaičius padidėjo 3,8 proc., 2019 m. – 5,3 proc. Taigi III pakopos dalyvių skaičius 2021 m. augo apie 4 kartus sparčiau nei II pakopos.
67. Lietuvos banko duomenimis⁶⁷, 2020 m. II pakopos fonduose kaupiti pradėjo beveik 39 tūkst. dalyvių, 2021 m. – beveik 32 tūkst. dalyvių. Didžioji dalis naujai prisijungusiųjų buvo įtraukti automatinio būdu: 2020 m. – 69 proc. ir 2021 m. – 66 proc. Savo iniciatyva prie kaupimo prisijungė likusioji dalis naujų dalyvių – atitinkamai 31 ir 34 proc.
68. *Sodros* pateiktais duomenimis, nuo 2010 m. pasyvių dalyvių, kurie nemoka įmokų buvo apie trečdalis, tačiau nuo 2019 m. jų skaičius perkopė 43 proc. ir 2021 m. pasiekė beveik pusę – 47 proc. (645 tūkst.) visų II pakopos dalyvių (13 pav.). Ministerija nurodė, kad tai asmenys, kurie, pvz., sustabdė kaupimą ar išvažiavo dirbti į užsienį ir Lietuvoje nebeturi darbo santykių. Per tam tikrą jų dalyvavimo laikotarpį sukauptas turtas yra pensijų fonduose, tačiau įmokos nepervedamos.

13 pav. Pasyvių (įmokų nemokėjusių) dalyvių skaičius iš bendro II pakopos dalyvių skaičiaus*, tūkst.

**Sodros* pateikti duomenys apie II pakopos dalyvių skaičių skiriasi nuo Lietuvos banko apibendrintų pensijų fondų duomenų. Remiamės *Sodros* duomenimis apie pasyvius dalyvius, nes Lietuvos bankas tokios informacijos neturi.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal *Sodros* pateiktus duomenis

69. LIPFA duomenimis, 2019–2021 m. II pakopos fonduose daugiausia dalyvavo 31–45 m. amžiaus asmenų. Šioje amžiaus grupėje, lyginant su kitomis, yra daugiausia ne tik aktyviai dalyvaujančių, bet ir pasyvių dalyvių (2021 m. – 46 proc.). Nuo 2019 m. visose amžiaus grupėse buvo matoma pasyvių dalyvių didėjimo ir aktyvių mažėjimo tendencija, išskyrus grupę nuo 61 m., kurioje aktyviųjų skaičius nuo 2019 iki 2021 m. išaugo 20 proc.
70. Tuo metu III pakopos fonduose daugiausia dalyvavo 31–60 m. amžiaus asmenų, tarp jų vyravo didžiausias aktyviųjų ir pasyviųjų skaičius. Nuo 2019 m. pasyvių dalyvių, kurie nemokėjo įmokų, skaičius auga. 2021 m. tokių III pakopos dalyvių buvo 38 proc.

⁶⁶ Lietuvos II ir III pakopos pensijų fondų rinkos apžvalga, 2022-02-15. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/apzvalgos-ir-leidiniai/category.39/series.3904> (žiūrėta 2022-06-01).

⁶⁷ Ten pat.

71. Nepaisant to, kad pasyvių dalyvių skaičius nemažėja, II ir III pakopų pensijų fonduose sukauptas turtas didėja. Lietuvos banko duomenimis, 2021 m. II pakopos pensijų fondų turtas buvo 5 910 mln. Eur ir, lyginant su 2020 m., išaugo 24 proc. Tuo metu III pakopos fondų turtas išaugo 25 proc. ir 2021 m. buvo 222 mln. Eur. Pagal sukaupią turtą III pakopa atsilieka nuo II beveik 27 kartais, tačiau metinis turto prieaugis 2021 m. buvo 1 proc. p. didesnis.
72. Pensijų fondų finansinių ataskaitų duomenimis, 2021 m. į II pakopos fondus pervestų 502,3 mln. Eur įmokų, daugiausiai – 69 proc., sudarė dalyvių įmokos, o 31 proc. – valstybės dalyviams papildomai pervestos skatinamosios įmokos. Tuo pat metu į III pakopos pensijų fondus pervesta 43,2 mln. įmokų, iš jų 67 proc. buvo dalyvių įmokos, 32 proc. – darbdavių ir kitų trečiųjų asmenų. 2021 m. į II pakopos fondus darbdaviai įmokėjo tik 28,9 tūkst. Eur, arba 0,06 proc. visų į II pakopos fondus įmokėtų įmokų.
73. Lietuvos banko duomenimis, pensijų fondų investicijų vidutinė svertinė grąža pastaruosius trejus metus lėmė spartesnį turto padidėjimą. 2021 m. II pakopos fondų grąža pasiekė 21 proc. ir buvo didžiausia per visą veiklos istoriją. Tai lėmė, kad per trejus metus turtas padidėjo 52 proc. Lietuvos banko ir LIPFA nuomone, II pakopos grąžai įtakos turėjo 2019 m. įsteigti gyvenimo ciklo fondai, taikantys skirtingas investavimo strategijas, atsižvelgiant į dalyvių amžių. Augimas vyko ir III pakopoje, nes 2021 m. grąža buvo 13,8 proc.
74. EBPO vertinimu, 2021 m. Lietuvos pensijų fondai pagal turto augimą buvo antri, o pagal nominalios grąžos rodiklį – treči tarp EBPO šalių⁶⁸. Išanalizavę Lietuvos banko duomenis apie fondus, matome, kad investavimo strategija nėra konservatyvi: 2019–2021 m. daugiau negu 80 proc. II pakopos fondų investicijų buvo į akcijas. Rizikingiau investuojant, dėl svyravimų rinkose patiriami didesni grąžos svyravimai. Tai gali lemti nemažą grąžos kritimą esant nestabilumui 2022 metais.
75. 2022 m. Lietuvoje pasiekta rekordinė infliacija, kuri Lietuvos statistikos departamento duomenimis, gegužę buvo 18,9 proc. Rodiklį veikia ir Rusijos sukeltas karas Ukrainoje, nes nuo jo pradžios išaugo naftos, dujų, kitų energetinių išteklių kainos, pabrango pramoninės ir maistinės žaliavos, kurios didina galutines vartojimo kainas Lietuvoje ir visame pasaulyje.
76. Iki šių metų, 2021 m., buvo fiksuota didžiausia per paskutinius 18 metų infliacija – 10,6 proc. (1 lentelė). Palyginimo rezultatai rodo, kad, įvertinus visą laikotarpį, II pakopos fondų vidutinė grąža buvo 5,8, o infliacija – 3,3 proc. Ilgesnio laikotarpio investicinės grąžos rezultatų palyginimas su infliacijos rodikliu parodo, kad pensijų fondai apsaugojo dalyvių turtą nuo nuvertėjimo ir jį padidino.

1 lentelė. Antros pakopos pensijų fondų grąža ir infliacija 2004–2021 m., proc.

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Vidutinė svertinė grąža	11,6	10,6	5,3	3,8	-19,5	17,3	8,8	-2,9	11,2	4,3	7,8	3,6	4,4	4,5	-3,9	19,9	5,2	21,0
Infliacija	2,9	3,0	4,5	8,1	8,5	1,3	3,8	3,4	2,8	0,4	-0,3	-0,1	1,7	3,9	1,9	2,7	0,2	10,6

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Lietuvos banko 2022 m. atliktą Lietuvos II ir III pakopos pensijų fondų rinkos apžvalgą

⁶⁸ Preliminary 2021 data on pension funds, EBPO, 2022-06-10. Prieiga per internetą: <https://www.oecd.org/daf/fin/private-pensions/Pension-Markets-in-Focus-Preliminary-2021-Data-on-Pension-Funds.pdf> (žiūrėta 2022-07-04).

77. Rusijai sukėlus karą Ukrainoje, nuotoliniame seminare⁶⁹ visuomenei buvo priminta, kad nuo 2014 m. Krymo aneksijos į Rusijos rinką pensijų fondų turtas nėra tiesiogiai investuojamas, o tik netiesiogiai per besivystančias rinkas. LIPFA 2022-02-28 duomenimis, taip investuota apie 6,5 mln. Eur II ir apie 1,1 mln. Eur III pakopos fondų turto.
78. 2022 m. I pusmečio pensijų fondų rezultatai rodo jų vertės kritimą, nes veikla neatsiejama nuo kapitalo rinkų, kurias supurtė karas. Preliminariais LIPFA duomenimis⁷⁰, II pakopos fondų vidutinė svertinė grąža 2022 m. I pusmetį buvo –13,47 proc., o fondų valdomas būsimųjų šalies pensininkų turtas sumažėjo apie 540 mln. Eur. Tuo metu III pakopos fondų vidutinė svertinė grąža buvo –12,23 proc., o turtas sumažėjo apie 14,6 mln. Eur. Geopolitiniai sukrėtimai turi įtakos mažėjančiai grąžai ir pensijų fondų turtui.
79. LIPFA nuomone, stebint pensijų fondų veiklos rezultatus ir rinkos tendencijas, svarbu išlaikyti tęstinumą, sistemingai dalyvauti ir laukti ilgalaikių rezultatų – kuo daugiau sukaupti senatvei. Neverta pernelyg nerimauti dėl neigiamų rodiklių ar pernelyg optimistiškai vertinti augimo šuolių, nes rezultatus reikia vertinti ilgalaikiu periodu.
80. SADM nėra identifikavusi pagrindinių priežasčių, lemiančių gyventojų motyvaciją prisijungti ir aktyviai kaupti pensijai, nes nėra atlikusi specialaus tyrimo. Gyventojų pasitikėjimo stygių rodo dalyvių stabdomas dalyvavimas ar atsisakymas kaupti, automatiškai įtraukus.

3.3. Darbdavių įsitraukimas nepakankamas

81. Nuo 2019 m. darbdaviams leidžiama prisidėti prie darbuotojų kaupimo pensijai II pakopoje. LIPFA duomenimis, 2021 m. buvo tik 13 įmokas mokančių darbdavių. III pakopoje nuo 2019 m. prie kaupimo prisidedančių darbdavių padaugėjo 20,1 proc. ir 2021 m. buvo 1 324. Apskaičiavome, kad 2021 m. vos 1,2 proc. visų Lietuvos darbdavių prisidėjo prie darbuotojų kaupimo pensijai (Statistikos departamento duomenimis, veikiančių ūkio subjektų Lietuvoje yra apie 108 tūkst.). Ministerija nurodė, kad, suteikus galimybę darbdaviams mokėti įmokas už darbuotojus, papildomų skatinimo veiksmų nebuvo.
82. Įgyvendinant XVII Vyriausybės programą, buvo suplanuota skatinti profesinių pensijų kaupimą, tačiau iki šiol Lietuvoje jos nėra kaupiamos. Ministerijos ir LIPFA atstovų teigimu, darbdaviai turi galimybes mokėti įmokas tiek į II, tiek ir į III pakopos fondus, todėl papildomi įrankiai nėra tikslingi (pavyzdys).

Nuomonių apie profesinių pensijų fondų steigimą Lietuvoje pavyzdžiai

Ministerija pateikė nuomonę, kad, atsižvelgus į tai, jog steigti pensijų asociacijas yra sudėtinga, buvo siekiama skatinti ne konkrečiai profesinių pensijų atsiradimą kaupiant profesines pensijas, o darbdavių prisidėjimą prie būsimų darbuotojų pensijų, naudojant jau egzistuojančius instrumentus.

LIPFA nuomone, steigti profesinius fondus nėra tikslinga, galima naudotis III pakopa. Iki šiol LIPFA nėra sulaukusi užklauskos dėl tokio fondo įkūrimo ir teigia, kad nepasinaudojama tokia galimybe, nes trūksta dėmesio darbdavių skatinimui ir motyvavimui.

83. XVIII Vyriausybės programoje numatyta didinti žmonių finansinį raštingumą, skatinti papildomą savanorišką pensijų draudimą ir profesinių pensijų fondų veiklą, nustatant

⁶⁹ Swedbank seminaras „Karas Ukrainoje: tikėtinas poveikis ekonomikai, finansų rinkoms ir pensijų fondams“, 2022-03-02.

⁷⁰ LIPFA pateikti duomenys 2022-07-07 el. paštu.

veiksmingas motyvacines priemones⁷¹. Vyriausybės programos priemonių įgyvendinimo plane SADM, dalyvaujant Finansų ministerijai, numatyta vykdyti informacinę kampaniją apie papildomų pensinių garantijų svarbą ir galimybę darbdaviams prisidėti prie darbuotojų pensinio aprūpinimo ir peržiūrėti motyvacinių paskatų priemones darbdaviams, mokantiems papildomas pensijų įmokas už darbuotojus⁷². Išanalizavę SADM 2022–2024 m. strateginį veiklos planą nustatėme, kad priemonių nėra suplanuota, bet 2022 m. veiklos plane iki 2022 m. IV ketv. numatyta vykdyti viešinimo veiklas ir siekti rodiklio „Suteikta reikiama informacija (100 proc.)“. Ministerija informacijos apie konkrečius veiksmus nepateikė, todėl nėra aišku, ar jie apims tik darbdavius, ar ir visus gyventojus.

84. Lietuvoje, palyginus su kitomis šalimis, II pakopos samprata skiriasi. Pvz., Danijoje, Suomijoje, Nyderlanduose, Švedijoje profesinių pensijų kaupime dalyvauja 80 proc. darbdavių. Tai lemia visiškai arba iš dalies privalomas darbdavių dalyvavimas. Šiose šalyse senatvės pensijomis užtikrinama tik apsauga nuo skurdo, o pajamų pakeitimo norma priklauso nuo profesinių pensijų iš II pakopos. Belgijoje ir Vokietijoje aprėptis siekia daugiau negu 50 proc., Airijoje ir Jungtinėje Karalystėje – apie 30 proc.⁷³. Tyrimo „Iššūkiai gerovės valstybėms Lietuvoje ir Švedijoje“⁷⁴ rezultatai rodo, kad II pakopa Švedijoje yra profesinių (darbdavio) pensijų sistema, o Lietuvoje – skatinama papildomomis valstybės įmokomis.
85. Siekiant aktyvesnio ir nuoseklesnio dalyvių kaupimo būsimai pensijai, galėtų padėti didesnis darbdavių įsitraukimas prisidedant prie darbuotojo aprūpinimo senatvėje. Darbdavių įmokos suteiktų galimybę sukaupti daugiau turto ir gauti didesnes išmokas ateityje. Tam svarbus ir pačių darbuotojų suinteresuotumas ir finansinis raštingumas, norint geriau suprasti ir įvertinti galimybes darbdaviui papildomai prisidėti prie kaupimo senatvei. Viešasis sektorius galėtų prisidėti prie savo darbuotojų kaupimo pensijų fonduose, o tai galėtų paskatinti ir kitus darbdavius taikyti tokią motyvacinę priemonę darbuotojams.

3.4. Trūksta informacijos apie faktines išmokas

86. Išanalizavę II ir III pakopų pensijų fondų 2019–2021 m. finansines ataskaitas, Lietuvos banko skelbiamus apibendrintus fondų rezultatus ir pensijų fondų apžvalgas, *Sodros*, LIPFA bei kaupimo bendrovių viešai skelbiamą informaciją interneto svetainėse, nustatėme, kad visuomenė informuojama apie dalyvių skaičių, gautas ir išmokėtas lėšas, turtą, investicijų grąžą, apskaičiuotą atlyginimą valdymo įmonei. Tačiau viešai nepateikiami duomenys apie realią kaupimo naudą išėjus į pensiją: kokia įmokėta į pensiją išėjusių dalyvių lėšų suma, kiek ji padidėjo per kaupiamąjį laikotarpį, koks kaupiamasis laikotarpis, ar buvo kaupiama nuosekliai, kokio dydžio išmokos mokamos ir kt.
87. *Sodra* analizuoja ir skelbia informaciją apie anuitetų dydžius, tačiau neskaičiuoja, kokią buvusio atlyginimo dalį sudaro II pakopos dalyviams išėjus į pensiją mokami anuitetai⁷⁵. Ministerija prisideda prie Europos Komisijos leidžiamų Pensijų adekvatumo ir Senėjimo ataskaitų rengimo, atlieka įvairius skaičiavimus pagal pateiktas prielaidas, tačiau visuomenei rezultatai neskelbiami.

⁷¹ XVIII Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, 99 p.

⁷² XVIII Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo planas, eil. Nr. 3.3.11.

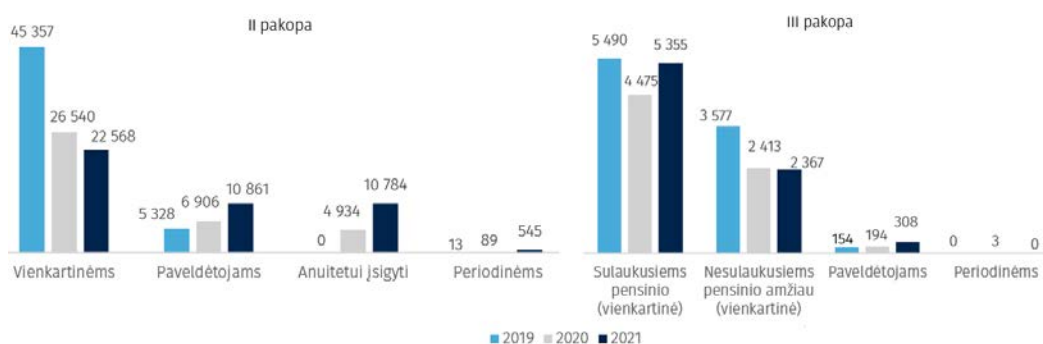
⁷³ 2021 Pension Adequacy Report. Current and future income adequacy in old age in the EU. Volume 1, 2021 m.

⁷⁴ Lietuvos mokslo tarybos projektas „Iššūkiai gerovės valstybėms Lietuvoje ir Švedijoje“, Nr. S-MIP-17-130.

⁷⁵ *Sodros* 2022-03-04 el. paštu ir pokalbių metu pateikta informacija.

88. LIPFA auditorius informavo, kad neturi galimybės pateikti duomenų apie vidutinį asmenų kaupimo pensijų fonduose laikotarpį, nes, pvz., bendrovių skaičius nuo 2004 m. kito, buvo perimami dalyviai, todėl pensijų kaupimo bendrovės nedisponuoja visais duomenimis.
89. SADM, Sodra, Lietuvos bankas ir LIPFA informavo, kad kaupiamojo laikotarpio ir išmokų neanalizuoja, išskyrus Sodros informaciją apie pensijų anuitetus. 2022-01-05 vykusioje konferencijoje „Mano pensija“ Sodra pateikė informaciją apie anuitantų skaičių ir jiems mokamus anuitetų dydžius (mažiausias, didžiausias, vidutinis). Auditorių vertinimu, pensijų kaupimo sistema veikia 18 metų ir būtų tikslinga skelbti duomenis, kokie yra kaupimo rezultatai: ne tik informaciją apie grąžą, bet ir dalyvių, kurie dalyvavo 15–17 metų, gaunamas išmokas ir priežastis, kurios turėjo įtakos išmokų dydžiui. Skelbiami duomenys, kiek buvo sukaupta lėšų ir kiek gaunama išmokų, galėtų padėti žmonėms sąmoningai apsispręsti – dalyvauti ar nedalyvauti pensijų kaupime. Nuomonę palaiko ir mokslininkai.
90. Išnagrinėję 2019–2021 m. pensijų fondų ataskaitų ir Sodros pateiktus duomenis, matome, kad II pakopoje daugiausiai lėšų išmokėta vienkartinėms išmokoms, tačiau jų dalis mažėja, o anuitetams įsigyti panaudojama vis daugiau lėšų, nes vis daugiau dalyvių sukaupia sumą, nuo kurios anuitetą įsigyti privaloma – 10 tūkst. Eur (14 pav.).

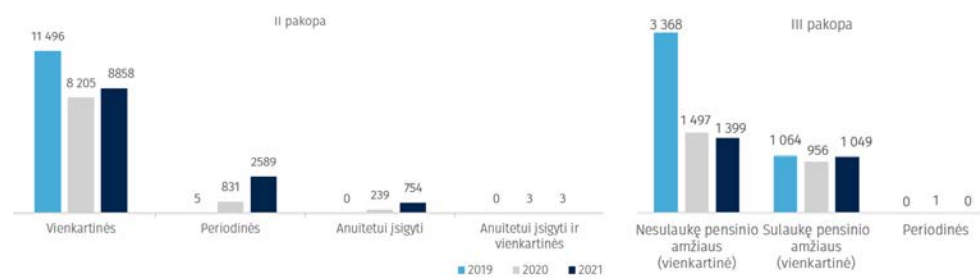
14 pav. II ir III pakopų fondų dalyviams ir paveldėtojams išmokėtos lėšos (tūkst. Eur) pagal išmokų rūšis 2019–2021 m.

II pakopoje anuitetus iš Sodros galima įsigyti nuo 2020-07-01

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal pensijų fondų 2019–2021 m. finansines ataskaitas ir Sodros pateiktu duomenis

91. III pakopoje kaupę dalyviai, nepriklausomai nuo sukauptos sumos, gali pasirinkti pensijų išmokų mokėjimo būdą. Yra galimybė sukauptu turtu pasinaudoti nesulaukus pensinio amžiaus ir sumokėjus gyventojų pajamų mokestį. Pensijų fondų duomenimis, 2019–2021 m. daugiau lėšų išmokama sulaukusiems pensinio amžiaus nei nesulaukusiems (14 pav.). 2021 m. visos lėšos dalyviams išmokėtos vienkartinėmis išmokomis, kurios nėra orientuotos į stabilias pajamas, nes gali būti panaudojamos iš karto.
92. Nagrinėdami II pakopos dalyvių pasiskirstymą pagal išmokų rūšis, nustatėme, kad daugiausia II pakopos dalyvių gavo vienkartinę išmoką (15 pav.). Auditorių skaičiavimu, 2021 m. 72,6 proc. išėjusių į pensiją II pakopos dalyvių dėl įvairių priežasčių, pvz., nemokėjo įmokų dėl nedarbo, emigracijos, sustabdė kaupimą ir nesukaupė pakankamai turto periodinei išmokai gauti, todėl jiems išmokėtos vienkartinės išmokos. Lyginant 2019–2021 m. vienkartinės ir periodinės išmokas gavusiųjų santykį, matome, kad tendencijos gerėja.

15 pav. II ir III pakopų pensijų fondų dalyvių skaičius pagal gautų išmokų rūšis 2019–2021 m.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal pensijų fondų 2019–2021 m. finansines ataskaitas ir *Sodros* duomenis

93. Remdamiesi III pakopos pensijų fondų duomenimis, apskaičiavome, kad 2021 m. 57,1 proc. jos dalyvių nutraukė kaupimą ir pasiėmė vienkartinę išmoką, nesulaukę pensinio amžiaus. Išanalizavę 2019–2021 m. fondų duomenis, matome, kad nesulaukusių pensinio amžiaus ir pasiimančių išmokas mažėja – nuo 2019 m. sumažėjo 2,4 karto (15 pav.). 2021 m. mažėjanti tendencija rodo, kad III pakopos fonduose kaupiančiųjų iki pensinio amžiaus daugėja.
94. LIPFA, auditorių prašymu, iš visų 5 pensijų kaupimo bendrovių surinko duomenis apie 2019–2021 m. išmokas asmenims, kurie kaupė II ir III pakopos fonduose, o *Sodra* pateikė duomenis apie anuitetus (2 lentelė).
95. Per trejų metų laikotarpį didžiausios vidutinės vienkartinės išmokos buvo išmokėtos III pakopos fonduose kaupusiems ir pensinio amžiaus sulaukusiems asmenims, pvz., 2021 m. vidutinė išmoka buvo 9 375 Eur. Mažiausios vidutinės vienkartinės išmokos buvo išmokėtos III pakopos pensijų fondų dalyviams, nesulaukusiems pensinio amžiaus, išskyrus 2021 m., kai mažesnę vidutinę vienkartinę išmoką gavo II pakopos dalyviai (2 lentelė).

2 lentelė. 2019–2021 m. vidutinės II ir III pakopų pensijų fondų ir pensijų anuitetų išmokos dalyviams, Eur

Išmoka iš privačių pensijų fondų ar Pensijų anuitetų fondo		Vienkartinė			Periodinė (per 1 mėn.)			Anuiteto (per 1 mėn.)		
		2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
II pakopa										
Sulaukus pensinio amžiaus	Mažiausia	1	6	6	15	19	19	-	24	9
	Vidutinė	2 954	2 416	1 997	21	32	32	-	70	63
	Didžiausia	27 221	60 523*	26 457*	19	153	169	-	264	339
III pakopa										
Sulaukus pensinio amžiaus	Mažiausia	7	20,5	13,5	-	300**	-	-	-	-
	Vidutinė	5 886	7 916	9 375	-	300**	-	-	-	-
	Didžiausia	107 143	98 335	177 547	-	300**	-	-	-	-
Nesulaukus pensinio amžiaus	Mažiausia	2	6	98	-	-	-	-	-	-
	Vidutinė	1 722	2 223	2 973	-	-	-	-	-	-
	Didžiausia	37 880	45 062	172 284	-	-	-	-	-	-

* 2020 ir 2021 m. buvo po 3 asmenis, kurie už sukauptą turtą įsigijo pensijų anuitetus, o turto dalį viršijusią anuiteto kainą pasiėmė kaip vienkartinę išmoką.

**Periodinės išmokos mokamos tik 1 asmeniui po 300 Eur kiekvieną mėnesį.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Lietuvos investicinių ir pensijų fondų asociacijos ir *Sodros* pateiktus duomenis bei III pakopos pensijų fondų ataskaitų duomenis

96. Apskaičiavome, kad III pakopos dalyvių, sulaukusių pensinio amžiaus, vidutinė vienkartinė išmoka 2021 m. buvo 3 kartus didesnė nei nesulaukusių pensinio amžiaus. Kaupiant iki pensijos ir sumokant daugiau įmokų, sukaupiama daugiau turto, todėl gaunamos didesnės išmokos.
97. Didžiausios pensijų kaupimo išmokos – *Sodros* mokami pensijų anuitetai: 2021 m. – vidutinis buvo 63 Eur, o didžiausias – 339 Eur. 2021 m. periodinės išmokos iš II pakopos pensijų fondų buvo 2 kartus mažesnės už anuitetus (2 lentelė). Sukaupęs reikiamą sumą ir įsigijęs pensijų anuitetą, dalyvis iki gyvos galvos užsitikrina pastovias pajamas, o visa išmokėjimo rizika tenka pensijų anuiteto mokėtojui⁷⁶. Auditorių, *SADM* ir mokslininkų nuomone, tik pensijų kaupimo periodinės ir pensijų anuitetų išmokos yra orientuotos į didesnes pajamas senatvėje, nes vienkartinės išmokos galima panaudoti iš karto.
98. *Sodros* duomenimis, nuo Pensijų anuitetų fondo veiklos pradžios 2020 m. liepos 1 d. pensijų anuitetus įsigyjančių asmenų daugėjo ir 2021 m. pabaigoje jų buvo 993 (2020 m. naujai paskirta 239, o 2021 – 754). Visi anuitantai sukaupė 16,3 mln. Eur. Palyginę sukauptą ir įmokų sumas, nustatėme, kad turtas paaugo 31,4 proc. *Sodra* pateikė informaciją, kad dauguma anuitantų pensijų kaupime dalyvavo 17 metų, bet duomenys apie jų sukauptą turtą nebuvo analizuoti.
99. Pagal *Sodros* duomenis apskaičiavome, kad anuitetams įsigyti iš viso buvo sumokėta 14,3 mln. Eur. Įmokos anuitetui įsigyti buvo nuo 1,3 iki 65,4 tūkst. Eur⁷⁷, o mokami anuitetai sudaro nuo 9 iki 339 Eur⁷⁸. Remdamiesi Pensijų anuitetų fondo ataskaitų⁷⁹ duomenimis apskaičiavome, kad iki 2021 m. pabaigos anuitantams išmokėta 424,9 tūkst. Eur anuitetų išmokų.
100. *Sodros* duomenimis, daugiausia pensijų kaupime dalyvaujančių asmenų – 67 proc. rinkosi standartinį anuitetą su garantuojamu mokėjimo laikotarpiu, 20 proc. – standartinį ir 13 proc. – atidėtąjį⁸⁰. 2022-01-05 vykusioje konferencijoje „Mano pensija“⁸¹ *Sodros* atstovai paaiškino, kad standartinis anuitetas su garantuojamu mokėjimo laikotarpiu yra populiariausias, nes yra paveldėjimo galimybė (paaiškinimas).

Sodros paaiškinimas dėl pensijų anuitetų rūšių

Standartinio pensijų anuiteto išmokos didžiausios, tačiau nėra paveldėjimo galimybės.

Standartinio anuiteto su garantuojamu mokėjimo laikotarpiu išmokos yra 7–8 proc. mažesnės negu standartinio, tačiau yra paveldėjimo galimybė.

Įsigyjant atidėtąjį anuitetą dalyvio turtas padalijamas į dvi dalis: viena – apie 85 proc. – yra skirta periodinėms išmokoms mokėti iš pensijų fondo, kol dalyviui sukaks 85 m., kita – apie 15 proc. – atidėtajam anuitetui iš *Sodros* įsigyti. *Sodra* anuiteto gavėjui, sulaukusiam 85 m., iki gyvos galvos moka anuitetą. Anuitetas nėra paveldimas, tačiau paveldima pensijų fonde sukaupta dalyviui iki 85 m. neišmokėta suma.

101. *Sodra* atlieka būsimų pensijų anuitetų gavėjų prognozę tam, kad įvertintų pensijų anuitetus ateityje įsigysiančių dalyvių skaičių, tačiau šis procesas nėra reglamentuotas, nėra apibrėžtų konkrečių reikalavimų⁸². 2020 m. atlikta būsimų anuitetų gavėjų 2021 m.

⁷⁶ Pensijų kaupimo įstatymas, 3 str. 2 d.

⁷⁷ Vidutinė įmoka įsigyjant anuitetą 2020 m. buvo 15,3 tūkst., o 2021 m. 14,1 tūkst. Eur.

⁷⁸ *Sodros* 2022-03-18 el. paštu pateikti duomenys.

⁷⁹ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pensijų anuitetų fondo 2020, 2021 metų ataskaitų rinkiniai, patvirtinti 2021-03-12 ir 2022-03-22.

⁸⁰ *Sodros* 2022-03-31 el. paštu ir pokalbio metu pateikti duomenys.

⁸¹ „Kaupimas pensijai: ką gali pasiūlyti II pakopos pensijų fondai.“ Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/naujienos/r-merkeviciutes-pristatymas-kaupimas-pensijai-ka-gali-pasiulyti-ii-pakopos-pensiju-fondai> (žiūrėta 2022-05-20).

⁸² *Sodros* 2022-04-13 el. paštu pateikti duomenys.

prognozė buvo netiksli, nes jų buvo dvigubai daugiau, nei buvo prognozuojama. Pensijų anuitetų skaičius yra svarbus veiksnys planuojant veiklą, todėl prognozuojant turėtų būti remiamasi prielaidomis, suteikiančiomis galimybę gauti kuo tikslesnę prognozę (paaiškinimas).

Sodros atstovų paaiškinimas dėl būsimų pensijų anuitetų gavėjų prognozavimo

2020 m. Sodra, perėmusi pensijų anuitetų mokėjimą pradėjo analizuoti kaupimo dalyvių duomenis. Pirmaisiais metais Sodra taikė labai konservatyvias prognozes, kuri dalis pensijų fondų dalyvių įsigis anuitetą, ir kokios rūšies. 2021 m. prognozės buvo tikslesnės, bet prielaidos dar turėjo būti tikslinamos, o 2022 m. pasikeitus išoriniams veiksniams, prielaidos vėl turi būti tikslinamos, t. y. tinkamas prielaidas nustatyti bus galima tik tada, kai bus turima pakankamai informacijos apie dalyvių elgesį, o pensijų kaupimo sistema išliks nepakitusi, pvz., dabar siūloma dažniau indeksuoti išmokų ribas ir tai turės didelės įtakos prognozėms.

102. Remdamiesi Sodros skaičiuokle⁸³, apskaičiavome tikėtiną anuitantų iki pensijos buvusį neto VDU. Remdamiesi atlyginimais ir Sodros pateiktais duomenimis apie anuitetus, apskaičiavome pajamų pakeitimo normas. Nustatėme, kad, vertinant visus mokamus anuitetus, jie pakeitė vidutiniškai 3 proc. anuitantų tikėtino buvusio atlyginimo. Pakeitimo normos varijuoja nuo 1,4 iki 10,6 proc. Didžiausias santykis buvo asmenų, sukaupusių 60 tūkst. Eur ir daugiau – vidutiniškai 8,7 proc., o sukaupusiųjų iki 15 tūkst. Eur – vidutiniškai 2,5 proc. Pajamų pakeitimo norma proporcinga II pakopos fonduose sukauptai sumai: kuo daugiau asmuo sumokėjo įmokų, tuo didesnį pajamų pakeitimą užtikrina anuiteto išmoka.
103. Analizavome, kaip 2019–2021 m. kito pensijų fondų vidutinės periodinės išmokos, neto VDU bei vidutinė senatvės pensija (16 pav.), ir nustatėme, kad 2021 m., lyginant su 2020 m., periodinės išmokos, mokamos iš fondų, nepakito ir buvo 32 Eur, o neto VDU augo 9 proc., senatvės pensija – beveik 10 proc.

16 pav. II pakopos vidutinės periodinės išmokos, neto VDU ir vidutinė senatvės pensija 2019–2021 m., Eur

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Sodros, Lietuvos statistikos departamento ir Lietuvos investicinių ir pensijų fondų asociacijos pateiktus duomenis

104. Skaičiuodami, kokį pajamų pakeitimą užtikrina II pakopos pensijų fondų mokamos vidutinės periodinės išmokos, rėmėmės šalies neto VDU, nes pensijų fondai nedisponuoja duomenimis apie išmokų gavėjų buvusį atlyginimą. Nustatėme, kad 2021 m. periodinės išmokos iš fondo pakeitė 3,2 proc. neto VDU ir sudarė 7,8 proc. vidutinės senatvės pensijos. Tuo metu Sodros mokami pensijų anuitetai sudarė vidutiniškai 9,1 proc. anuitantų senatvės pensijos (paaiškinimas).

Sodros atstovų paaiškinimas dėl senatvės pensijos ir papildomo kaupimo pensijai išmokų santykio

Senatvės pensijai žmogus dirbdamas privalomai moka socialinio draudimo įmokas apie 30-40 metų, o II pakopos pensijų fonde, pvz., anuitantai dažniausiai dalyvavo apie 17 metų ir sukaupė nevienodą turto kiekį dėl įvairių aplinkybių: vieni įmokas mokėjo visus dalyvavimo metus, kiti pasinaudojo galimybe ir įmokų mokėjimą sustabdė, kito įmokų tarifai ir kt. Kaupimo dalyviams ilgą laikotarpį, kuris turi didelę įtaką investavimo grąžai, nuosekliai mokant įmokas į pensijų

⁸³ Sodros skaičiuoklė. Prieiga per internetą: <https://www.sodra.lt/kaip-apskaiciuojama-pensijos-verte> (žiūrėta 2022-04-20).

fondus, didės sukauptas turtas, todėl mažės gaunančių periodines išmokas iš pensijų fondų ir daugės įsigyjančių anuitetus iš *Sodros*. Taip sukauptas pensijų turtas užtikrintų gerokai didesnę pajamų pakeitimo normą nei yra dabar.

105. Šalies mastu nevertinama ir neskelbiama, kokį pajamų pakeitimą užtikrina II ir III pakopų išmokos. Nėra institucijos, kuri analizuotų ir vertintų duomenis apie realią naudą pensijų kaupimo dalyviams išėjus į pensiją. Viešai neskelbiama, kokią pajamų pakeitimo normą užtikrina pensijų fondų mokamos periodinės išmokos ir *Sodros* mokami pensijų anuitetai.
106. Siekiant motyvuoti žmones sukaupti didesnę turtą senatvei, vertėtų visuomenei atskleisti daugiau informacijos apie realią kaupimo pensijai naudą: išmokų dydžius, priklausančius nuo kaupimo laikotarpio, buvusių pajamų pakeitimą – kokią atlyginimo dalį pakeičia II ir III pakopos dalyvių, išėjusių į pensiją, gaunamos periodinės išmokos ir anuitetai. Tokia informacija galėtų paskatinti dvejojančius pradėti kaupti arba apsispręsti nedalyvauti sistemoje ir papildomas pajamas pensijai užsitikrinti alternatyviais būdais.

Veiklos audito 4-ojo departamento vyriausioji
valstybinė auditorė-audito grupės vadovė

Eivida Šlamė

Veiklos audito 4-ojo departamento vadovė

Eglė Merkininkienė

PRIEDAI

Vertinimo ataskaitos
„Pensijų sistemos pokyčių
vertinimas“
1 priedas

Vertinimo apimtis ir metodai

Vertinimo apimtis

Vertinimo tikslas – pateikti susistemintą informaciją apie pensijų sistemos pokyčius, ar jie orientuoti į didesnį pajamų pakeitimą, ar skurdo mažinimą senatvėje.

Pagrindinės vertinimo kryptys – socialinio draudimo senatvės, valstybinės ir šalpos pensijos; kaupimas pensijai II ir III pakopų fonduose.

Vertinimo subjektai – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

Vertinamas laikotarpis – 2019–2021 m. Siekdamį įvertinti pokyčius, naudojome ankstesnių metų (nuo 2004 m.) ir 2022 m. duomenis.

Duomenų rinkimo ir vertinimo metodai

Ataskaitos skyrius / poskyris	Taikyti duomenų rinkimo ir vertinimo metodai	Tikslas
<i>Senatvės pensijų sistema turėtų skatinti mokėti daugiau įmokų</i>	<u>Dokumentų peržiūra.</u> Nagrinėjome: - Valstybinio socialinio draudimo, Socialinio draudimo pensijų, Vienišo asmens išmokos, Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams, Šalpos pensijų, Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto rodiklių pavirtinimo (2020–2022), Papildomo socialinio draudimo pensijų ir valstybinių pensijų indeksavimo 2022 m. įstatymus, susijusius pakeitimus ir aiškinamuosius raštus; 2021–2030 metų nacionalinį pažangos planą, Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos pertvarkos gaires, 2021–2030 m. pajamų nelygybės mažinimo plėtros programą, 18-osios Vyriausybės programą ir jos nuostatų įgyvendinimo planą, SADM (2021 – 2024) strateginius ir (2020 – 2022) metinius veiklos planus; - Vyriausybės nutarimus dėl MMA taikymo, SADM ir Sodros įsakymus ir kitus teisės aktus, reglamentuojančius socialinio draudimo pensijas, šalpos pensijas, pensijų priemokas; - Lietuvos banko išvadą dėl antiinfliacinio paketo (2022); - EK Senėjimo ir Pensijų adekvatumo ataskaitas (2021), Žaliąją knygą dėl senėjimo (2021), EBPO Lietuvos ekonomikos apžvalgą (2020) ir apžvalgą apie pensijas (2021); - Lietuvos mokslo tarybos projekto „Iššūkiai gerovės valstybėms Lietuvoje ir Švedijoje“ rezultatus. <u>Duomenų analizė.</u> Analizavome: - Lietuvos statistikos departamento, ES statistikos tarnybos (Eurostat), Sodros statistinių duomenų portalo (Atvira Sodra) duomenis; 2021–2030 metų pajamų nelygybės mažinimo plėtros programos pažangos priemonės „Tobulinti minimalių pajamų apsaugos sistemą“ aprašą, projekto finansavimų sąlygų aprašą ir kitus susijusius duomenis;	<i>Surinkti informacija ir įvertinti, ar šalyje nustatytas siektinas tikslas, kokią buvusių pajamų dalį turi užtikrinti socialinio draudimo senatvės pensija, kokiais duomenimis remiantis atlikti bendrosios ir individualiosios pensijos dalies pakeitimai, ar jie skatina kaupti pensijų draudimo stažą ir mokėti socialinio draudimo įmokas, koks asmenų įmokėtų įmokų ir sukaupto pensijų draudimo stažo ryšys su gaunama senatvės pensija. Apskaičiuoti, kokią buvusių pajamų dalį</i>

Ataskaitos skyrius / poskyris	Taikyti duomenų rinkimo ir vertinimo metodai	Tikslas
	● Vyriausybės strateginės analizės centro (STRATA) atliktus tyrimus ir analizes, susijusias su visuomenės senėjimu (2020–2021), visuomenės nuomonės tyrimo bendrovės „Spinter tyrimai“ atliktų tyrimų pensijų tema (2022–2019) rezultatus; ● 18-osios Vyriausybės (2021) ir SADM (2020–2021) veiklos ataskaitas, SADM informaciją ir dokumentus apie planuojamus ir vykdomus pokyčius, susijusius su pensijomis, pensijų prognozes ir projekcijas; ● Sodros duomenis, susijusius su socialinio draudimo pensijų įmokomis ir išlaidomis, socialinio draudimo apdraustųjų ir socialinio draudimo pensijų gavėjų skaičiumi, atliktas socialinio draudimo pensijų, šalpos išmokų gavėjų, gyventojų pajamų analizes; ● Valstybės kontrolės atliktų Valstybinio socialinio draudimo fondo ataskaitų rinkinio teisingumo bei lėšų ir turto valdymo, naudojimo ir disponavimo jais teisėtumo valstybinių auditų (2017–2020) rekomendacijų stebėsenos įgyvendinimo rezultatus, 2022 metų valdžios sektoriaus biudžetų projektų ir skurdo mažinimo pažangos vertinimų rezultatus. <u>Atvejo tyrimas:</u> Analizavome Sodros pateiktus 50 693 (iš jų 45 267 senatvės pensijos ir 5 426 išankstinės senatvės pensijos gavėjai) asmenų, kuriems 2019–2021 m. buvo paskirtos ir pradėtos mokėti senatvės ir išankstinės senatvės pensijos, bendrosios ir individualiosios pensijos dalies apskaičiavimo duomenis, apskaičiuotos pensijos dydį, informaciją, ar paskirtos ir mokėtos vienišo asmens išmokos, ar išankstinės senatvės pensijos gavėjai prieš pensiją gavo darbo užmokestį nuo kurio skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos (be pašalpų), ar prieš pensiją gavo nedarbo išmoką. Atvejo tyrimui atlikti pateikti duomenys, pasibaigus kiekvieniemis pensijos skyrimo metams, t. y. ateinančių metų 1 – 3 mėn., kai fiksuotas didžiausias gavėjų skaičius. Tikėtiną asmenų iki pensijos gautą vidutinį neto darbo užmokestį apskaičiavome, remdamiesi Sodros skaičiuokle ir Lietuvos statistikos departamento pateiktomis NPD skaičiavimo formulėmis. Atlikome buvusių pajamų pakeitimo normos analizę ir skaičiavimus, kokią atlyginimo dalį sudaro senatvės pensija. <u>Pokalbiai su:</u> SADM, Sodros atstovais. <u>Interviu su:</u> Vilniaus universiteto mokslininkais prof. T. Medaiskiu ir prof. R. Lazutka. <u>Palyginamoji analizė ir aprašomoji statistika</u> taikytos vertinant surinktus vertinimo įrodymus.	sudaro senatvės pensija. Surinkti informaciją ir įvertinti, ar ministerija imasi veiksmų dėl šalpos pensijų didinimo nenaikinant paskatų dirbti.
Valstybinių pensijų pertvarkai reikia krypties	<u>Dokumentų peržiūra.</u> Nagrinėjome: ● Valstybinių pensijų, Pareigūnų ir karių valstybinių pensijų, Mokslininkų valstybinių pensijų laikinąjį, Teisėjų valstybinių pensijų, Prezidento valstybinės rentos, Lietuvos Nepriklausomybės akto signatarų ir Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaraciją pasirašiusių asmenų statuso, Profesionaliojo scenos meno, Sporto, 2022 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo, Papildomo socialinio draudimo pensijų ir valstybinių pensijų indeksavimo 2022 metais, Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto rodiklių pavirtinimo (2020–2022) įstatymus, pakeitimus ir aiškinamuosius raštus; ● 2021–2030 m. pajamų nelygybės mažinimo plėtros programą, 18-osios Vyriausybės programą ir jos nuostatų įgyvendinimo planą, SADM (2021 – 2024) strateginius veiklos ir (2020 – 2022) metinius planus; ● Vyriausybės nutarimus dėl MMA taikymo, valstybinių pensijų, SADM įsakymus ir kitus teisės aktus, reglamentuojančius valstybines pensijas; ● Vyriausybės kanceliarijos pažymą dėl valstybinių pensijų įstatymo Nr. I-730 2 str. pakeitimo įstatymo projekto (2022); ● Lietuvos banko išvadą dėl antiinfliacinio paketo (2022); ● SADM ir EK užsakymu atliktą Lietuvos valstybinių pensijų sistemos įvertinimą (2018), EK Pensijų adekvatumo ataskaitą (2021). <u>Duomenų analizė.</u> Analizavome: ● Prezidento kanceliarijos biudžeto vykdymo ataskaitų rinkinius (2016 – 2022), informaciją ir duomenis apie valstybines pensijas ir rentas, susijusias išlaidas ir gavėjų skaičių; ● SADM (2020 – 2021) veiklos ataskaitas, SADM ir Sodros informaciją ir duomenis apie valstybines pensijas, kompensacines išmokas ir rentas;	Surinkti informaciją ir įvertinti, ar valdžia imasi veiksmų dėl valstybinių pensijų sistemos pertvarkymo.

Ataskaitos skyrius / poskyris	Taikyti duomenų rinkimo ir vertinimo metodai	Tikslas
	- Seimo kanceliarijos atliktą valstybinių pensijų pareigūnams reglamentavimo ES valstybėse analizę (2020); - Estijos nacionalinės audito institucijos atlikto audito „Valstybinių pensijų sistemos tvarumo“ (2014) rezultatus. <u>Pokalbiai su:</u> SADM atstovais. <u>Interviu su:</u> Vilniaus universiteto mokslininkais prof. T. Medaiskiu ir prof. R. Lazutka. <u>Palyginamoji analizė ir aprašomoji statistika</u> taikytos vertinant surinktus vertinimo įrodymus.	
<i>Papildomai kaupiti paskatintų darbdavių įsitraukimas ir aiški nauda išėjusiems į pensiją</i>	<u>Dokumentų peržiūra.</u> Nagrinėjome: - Pensijų kaupimo, Papildomo savanoriško pensijų kaupimo, Gyventojų pajamų mokesčio įstatymus; 2021–2030 m. pajamų nelygybės mažinimo plėtros programą, 17-osios ir 18-osios Vyriausybės programas ir jų įgyvendinimo planus, SADM (2018–2022) strateginius ir (2018–2021) metinius veiklos planus; - Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie SADM pensijų anuitetų fondo ataskaitų rinkinius (2020–2021); - LIPFA III pakopos pensijų fondų dalyviams teikiamos informacijos gaires (2021); - Lietuvos statistikos departamento elektroninį leidinį apie darbo rinką Lietuvoje (2021); - VMI teiktą paaiškinimą dėl darbdavio darbuotojo naudai mokamų įmokų į III pakopos pensijų fondus apmokestinimo gyventojų pajamų mokesčiu, kai įmokos atsiimamos nesulaukus pensinio amžiaus (2019). - Sodros, Lietuvos banko, LIPFA, 5-ųjų pensijų kaupimo bendrovių (UAB „Swedbank investicijų valdymas“; UAGDPB „Aviva Lietuva“, UAB „INVIL Asset Management“, UAB „Luminor investicijų valdymas“, UAB „SEB investicijų valdymas“) interneto svetainėse skelbiamus duomenis; - SADM, LIPFA ir pensijų fondų organizuotose konferencijose, seminaruose pateiktus duomenis, susijusius su kaupimu pensijai ir karinio konflikto poveikiu kaupimui; - EK Pensijų adekvatumo ataskaitą (2021), EBPO apžvalgas apie pensijų fondus (2020) ir pensijas (2021). <u>Duomenų analizė.</u> Analizavome: - Lietuvos statistikos departamento, Lietuvos banko, LIPFA duomenis apie pensijų fondų dalyvius ir kitą informaciją apie kaupimą pensijai; - SADM (2018 – 2021) veiklos ataskaitas, SADM ir Sodros informaciją ir duomenis apie kaupimą pensijai; - Lietuvos banko atliktas Lietuvos II ir III pakopos pensijų fondų rinkos apžvalgas (2019–2022); 40-ies privačių pensijų fondų veiklos rezultatų ataskaitas (2019–2021), 18-os papildomo savarankiško pensijų kaupimo fondų metinės ataskaitas (2019–2021); - Sodros, Lietuvos gyvybės draudimo įmonių asociacijos, LIPFA asociacijos užsakymu visuomenės nuomonės tyrimo bendrovės „Spinter tyrimai“ atliktų tyrimų pensijų tema (2021) rezultatus. <u>Atvejo tyrimas:</u> Analizavome Sodros pateiktus 993 asmenų, kuriems 2020 ir 2021 m. buvo paskirtas pensijų anuitetas, duomenis: apie anuitetų išmokų dydžius, anuitantų sukauptas sumas, įmokas anuitetui įsigyti. Tikėtiną asmenų iki pensijos gautą neto vidutinį darbo užmokestį apskaičiavome, remdamiesi Sodros skaičiuokle ir Lietuvos statistikos departamento pateiktomis NPD skaičiavimo formulėmis. Atlikome pajamų pakeitimo normos analizę ir skaičiavimus, kokią atlyginimo dalį sudaro II pakopos dalyvių, išėjusių į pensiją, gaunamas anuitetas. <u>Pokalbiai su:</u> SADM, Sodros, FM, Lietuvos banko ir LIPFA atstovais. <u>Interviu su:</u> Vilniaus universiteto mokslininkais prof. T. Medaiskiu ir prof. R. Lazutka. <u>Palyginamoji analizė ir aprašomoji statistika</u> taikytos vertinant surinktus vertinimo įrodymus.	<i>Surinkti informaciją ir įvertinti, ar šalyje nustatytas siektinas tikslas, kokių buvusių pajamų dalį turi užtikrinti II ir III pakopų išmokos, kokių priemonių imamasi, siekiant skatinti gyventojus dalyvauti III pensijų kaupimo pakopoje, ar ministerija yra identifikavusi priežastis, dėl kurių yra pasyviai dalyvaujančiųjų ir kokios skatinimo dalyvauti priemonės yra veiksmingos, ar šalies mastu analizuojama, vertinama ir visuomenei viešai skelbiama informacija apie kaupimo realių naudą išėjus į pensiją (kokios išmokos mokamos ir kokių pajamų pakeitimo normą užtikrina periodinės išmokos). Apskaičiuoti, kokių buvusių pajamų dalį sudaro periodinės išmokos išėjus į pensiją.</i>

